

Besede in dejanja

Kameleonstvo

Nekateri komunisti se v besedah strinjajo s sklepi, v skupščinah pa vendarle drugače nastopajo. V skupščinah, ne le v zvezni, temveč tudi v republiških, so gledanja različna. Taki, ki kršijo disciplino, ki se ne bojujejo za uresničitev sklepov ZKJ, ne bi smeli ostati v njenih vrstah.

Iz Titovega govora v Zadru

Korak praktičnega napredka

Pri tem pa se moramo v prvi vrsti zavedati, da bodočnost ni odvisna od naših želja ali lepo oblikovanih programov. Ni treba pozabiti globoke resnice, ki jo je povedal Marx, ko je rekel: »Boljši je en korak praktičnega napredka, kakor pa čucat lepih programov.« Toda prav tak en korak praktičnega napredka je veliko težje napraviti kot čucat najlepših programov. Zato ni dovolj samo vedeti, kaj hočemo, ampak moramo vedeti tudi kako, s kakšnimi sredstvi in kdaj bomo lahko do zastavljenega cilja prišli.

Iz Kardeljevega govora na Kozjem

Kaj se dogaja z reformo?

Visoko stopnjo rasti gospodarstva spremljajo v zadnjem času negativni pojavi, kot so čedalje večja nelikvidnost gospodarstva, slabšanje plačilne bilance, neugodno gibanje potrošnje, zvišanje cen itd. Zato se vse bolj pogosto sprašujemo, kaj pomenijo ti pojavi, kaj se dogaja z reformo? Ali jo še uresničujemo ali pa smo se že od nje poslovili?

Delavska enotnost — 13. IX. 1969

Pripravniki, kje ste?

Med prvimi delovnimi skupnostmi je »Tomo Vinković« iz Bjelovara odprl vrata pripravnikom. Razpisali so natečaj za sprejem pripravnikov v razne službe. Iskali so ekonomista, inženirje in tehnike, a delavski svet jim je pravočasno zagotovil ugodne delovne pogoje in dohodke.

Pričakovali so, da bodo prejeli mnogo prošelj, ker ima ta delovna skupnost za pripravnike dovolj dela. Kajti ko gre za strokovnost v podjetju »Tomo Vinković« nimajo dovolj kadrov.

Kljub vsemu temu pa se je na natečaj prijavil samo en pripravek — tehnik.

Borba — 16. IX. 1969

Ocenimo tudi te vrste kriminal

Cimprej se moramo odločno lotiti ukrepanja problemov nelikvidnosti, ki ogrožajo stabilnost gospodarstva in ki s tem močno ovirata tudi razvoj samoupravljalnega socializma. Z globljo analizo, torej ne na pamet, pa tudi ne sentimentalno in prizanesljivo, s polovičnimi rešitvami, moramo odpraviti bolj ali manj že znana žarišča nelikvidnosti in inflacije. Odločno se moramo spoprijeti s prakso, ko nam investicije vedno znova, po različnih, vidnih in nevidnih kanalih uhajajo spet nazaj na stare poti, to se pravi na poti, na katerih je pomembno denar dobiti, ne pa tudi denar ustvariti, imeti materialno pokritje zanj. Odločneje je treba postaviti tudi vprašanje moralnopolitične odgovornosti družbenopolitičnih skupnosti — od federacije do občine — in seveda tudi delovnih organizacij, ki dolgujejo drugim milijone in milijarde, obenem pa gradijo nove objekte, povečujejo osebne dohodke in splošno porabo itd. Ne bi bil že čas, da ocenimo tudi te vrste kriminal, ki je gotovo dosti bolj škodljiv v družbi, ima dosti usodnejše posledice za druge kolektive in vso družbo, kot denimo, neodgovornost zasebnih dolžnikov, za katero takoj najdemo pravno rterio moralne obsodbe.

Komunist — 12. IX. 1969

Protislovje

Med polemikami okoli ordinacij za samoplačnike smo prebrali tudi tale stavek: »Pacienti se ne bi pritoževali, tudi če bi ves dan preživeli v čakalnici, če bi vedeli, da se delo v ambulantni pravočasno in da ne bi bilo intenzivno.«

Če bi se delo v ambulanti pravočasno začelo in če bi bilo intenzivno, pacientom prav gotovo ne bi bilo treba čakati ves dan.

Dnevnik — 12. IX. 1969

GLAVNI UREDNIK
FRANCE SUSTERŠIČ

ODGOVORNI UREDNIK
ČRTOMIR ŠINKOVEC

GLASILO ZVEZE ZDRUŽENI BORCEV NOV SLOVENIJE

Osnutek nalog ZZB NOV za sodelovanje s tujimi organizacijami

Tudi osnutek nalog za sodelovanje s tujimi organizacijami borcev, je pripravljen za VI. kongres ZZB NOV Jugoslavije. Ta osnutek je zgrajen na temelju dosedanje prakse in uspešnega sodelovanja naše zveze z različnimi organizacijami borcev širom po svetu.

V vsebini tega osnutka, ki jo bodo dokončno izoblikovali na kongresu, so zajete tele smernice.

Več 10 milijonov bivših borcev, vojni invalidov, udeležencev odporniških gibanj, političnih interirancev in deportirancev, vojni ujetnikov in vojni žrtev v velikem številu dežel sveta, si prizadeva, v sodelovanju z drugimi miroljubnimi in demokratičnimi silami prispevati k ugotovitvi svetovnega miru, da bi tako obvarovali sedanje in prihodnje generacije pred trpljenjem in vojnimi grozotami, ki so jih sami preživeli. Uporaba sile v mednarodnih odnosih, blokirske delitve sveta, podrejanje dežel in narodov, vse to slabi delovanje miroljubnih, demokratičnih in naprednih sil po svetu in s tem tudi organizacije borcev. Zato prihaja močno do izraza spoznanje o potrebi okrepljenih in usklajenih naporov za ugotovitev miru, prijateljskega sodelovanja neodvisnih in suverenih držav in narodov, ne glede na razlike njihovih družbenih sistemov.

Zveza združenj borcev NOV se zavzema za najširše uveljavljanje načel, na katerih je zasnovana politika neuvrčenosti, odločno odklanja vse teorije, katerih smoter je omejevanje suverenosti držav in narodov ter prakso, ki je na njih zasnovana. Zato podpira sodelovanje, stike in srečanja med predstavniki organizacij borcev v Evropi, ne glede na njihovo mednarodno pripadnost in druge razlike.

Zavedajoč se nevarnosti, ki jo za mir in sodelovanje sredozemskih dežel predstavlja vse večje kopičenje atomskega orožja na sredozemskem območju, podpira ZZB NOV vsako akcijo vlad, strank in gibanj, ki jim je smoter spremeniti Sredozemlje v območje miru, sodelovanja in neodvisnosti. Zato naglašajo nujnost umika izraelskih čet z okupiranih arabskih ozemelj.

V osnutku nalog se nadalje na-

glaša, da ZZB NOV odobrava in pozdravlja herojsko borbo vietnamskega ljudstva, proti ameriške-mu imperializmu, odporniška gibanja Angole in Mozambika, portugalske Gvineje, Južne Rodezije in Jugozahodne Afrike, uživajo vsestranske simpatije članstva ZZB.

Organizacija borcev Jugoslavije podpira prizadevanja zgodovinarjev publicistov in znanstvenih ustanov da znanstveno — objektivno obdelajo dogodke iz II. svetovne vojne.

Sočasno pa obsoja ponarejanje zgodovinskih dejstev kot v tej zvezi to počenja v Bolgariji. ZZB NOV pozdravlja vzpostavitev diplomatskih odnosov med SFRJ in ZR Nemčijo. Obsoja pa politično organiziranje novih nacističnih sil v ZR Nemčiji in izraža globoko zaskrbljenost organizacije borcev, ker nemške oblasti dopuščajo jugoslovanskim emigrantom njihovo zločinsko aktivnost.

S sodelovanjem z velikim številom narodnih in mednarodnih borčevskih organizacij različnih političnih smeri, želi ZZB NOV na enakopravnih temeljih čimveč prispevati k združevanju naprednih in demokratičnih sil med borci širom po svetu. FMAC, FIR, in mednarodni taboriščni komiteji namreč sami občutijo hude posledice zunanjih vplivov in pritiskov blokirske politike in razdvojenosti predvsem v Evropi, pa tudi drugje po svetu, kar omejuje njihov vpliv v mednarodnih dogajanjih.

Sodelovanje ZZB NOV z narodnimi in mednarodnimi organizacijami borcev se v glavnem nanaša na medsebojno seznanjanje z uspehi organizacij borcev v posameznih deželah glede uveljavljanja pravic, dalje na obeleževanje sledov padlih in pobitih jugoslovanskih borcev in protifašistov na območju drugih dežel, na urejanje pokopališč in spominskih obeležij ter uporabljanje zgodovinskih podatkov za obdelavo zgodovine od-

porniških gibanj ter podeljevanje odlikovanj za vojne zasluge.

Da bi člani in organizacije ZZB NOV lahko še nadalje usmerjale sodelovanje naše zveze z narodni-

mi in mednarodnimi organizacijami, mora tudi o teh zadevah članstvo razpravljati na svojih sestankih.

V. M.

Ali je mogoče govoriti o ceni padlega borca?

V tedniku »IT« od 4. septembra letos je izšel članek »Cena padlega borca«, ki ga je napisal Feri Zerdin. V njem piše o partizanskem komandiru, »ki je uspešno vodil svojo vojsko iz borbe v borbo v Gornji Savinjski dolini«. Sedaj pa hodi tja ilegalno.

Da se boji srečati ljudi, ki se ga še spominjajo in ga še poznajo — je rečeno v članku — ker da mati po padlem partizanu prejema mesečno le 1200 Sdin, a mati tistega, ki je padel v nemški vojski pa da dobiva mesečno 300 do 400 nemških mark, to je okrog 100 starih tisočakov.

V tem članku gre za navedbe, ki bi marsikoga zavedle v zmotno tolmačenje določil zakona o vojaških vojnih invalidih, gre za nesprejemljiv način obravnavanja zadeve pod naslovom »Cena padlega borca« in tudi za netočnost glede višine družinske invalidnine mater, katerih sinovi so padli v nemški vojski.

Da bi vso to zadevo povsem razjasnili, smo zaprosili pomočnika republiškega sekretariata za zdravstvo in socialno varstvo tovariša Justa Miklavca, da nam v tej zvezi odgovori na nekaj vprašanj.

Kako so v naši državi urejene družinske invalidnine oziroma invalidnine po padlih borcih narodnoosvobodilne vojne?

Ali res poštar vsak mesec prinese materam padlih borcev 1.200 starih dinarjev kot odškodnino za sina?

Kot v vseh državah, imamo tudi pri nas urejen sistem invalidnih tako osebnih, kot družinskih. Osebnimi invalidi so razporejeni glede na odstotek invalidnosti, družinski (po večini so to starši padlih borcev) pa dobivajo družinsko invalidnino v letnem znesku. Družinska invalidnina znaša za posameznega upravičenca 144,00 din. Poleg te invalidnine imajo vojne vdove, ki so brez otrok in starši, ki so izgubili v vojni edinega otroka ali več otrok in so sedaj brez otrok, še pravico do povečanja družinske invalidnine za 150,00 din na mesec. Ta znesek se izplačuje vsak mesec posebej.

Katere pravice so povezane s priznanjem družinske invalidnine?

Povedal sem že, da znaša družinska invalidnina 144,00 din na leto in da se izplača enkrat letno. K pravicam do družinske invalidnine pa so pridružene še naslednje pravice: pravica do invalidskega dodatka, če se uživalec invalidnine popolnoma ali v pretežni meri preživlja z invalidskimi prejemki. Invalidski dodatek je odvisen od dohodkov upravičenca znaša pa lahko do 474,00 din na mesec. Upravičenec ga dobiva vsak mesec. Vdove po umrlih invalidih I. in II. skupine, lahko namesto invalidskega dodatka dobavijo vsak mesec družinski dodatek do 550,00 din, če je umrl invalid ob smrti dobival dodatek za tujo pomoč. Poleg teh pravic, ki jih lahko označimo z denarnimi zneski, imajo družinski invalidi še pravi-

co do zdravstvenega varstva v enakem obsegu kot osebni vojaški vojni invalidi, (razen pravic do zoboprotetičnih sredstev, protez, ortopedskih in drugih pripomočkov ter do zdravljenja v naravnih zdraviliščih), pravico do dodatka za otroke, ki se šolajo, popuste za vožnje na javnih prometnih sredstvih in navsezadnje do pogrebni-ne, ki jo izplača socialno zavarovanje. Pripomniti je treba še to, da imamo v Sloveniji od približno 16.800 družinskih invalidov, skoraj 8.000 upravičencev do invalidskega dodatka.

Ali je pri invalidnini mogoče razpravljati o »ceni za padlega oziroma o ceni za invalidnost«?

Pri invalidnini ni moč govoriti o odškodnini za padlega borca oziroma o ceni invalidnosti. Nobene izmed teh dveh izgub se ne da plačati z denarjem. Invalidnina tudi v nobeni državi ni vzdrževalnina. Samo najtežji invalidi dobivajo tolikšno invalidnino, da z njo in z

(Nadaljevanje na 2. strani)

VABILO

Skupščina občine Idrija bo ob praznovanju občinskega praznika na slavnostni seji v Cerknem podelila domicile igralški skupini IX. korpuse NOV in POS, jurišnemu bataljonu 31. divizije in aktivistom severno-primorskega okrožja. Po slavnostnem zborovanju, na katerem bo govorila tovarišica Lidija Šentjurec, pa bo seja pokroviteljskega odbora za gradnjo šole v Cerknem, ki bo hkrati spomenik NOB na Cerkljanskem. Pobudo za to akcijo so dali tečajniki partijske šole na Primorskem!

NA SLAVNOSTNO SEJO OBČINSKE SKUPŠČINE IDRİJA, KI BO 28. SEPTEMBRA OB 10. URI DOPOLDNE, V CERKNEM, VABIMO UDELEŽENCE PARTIJSKEGA TEČAJA V CERKNEM, BORCE IX. KORPUSA IN AKTIVISTE!

Iz zgodovine revolucije in ljudskega odpora

Spomini na bohinjske revolucionarje

Ob letošnji jubilejni 50. obletnici ustanovitve ZKJ, ki jo proslavljamo širom po naši socialistični domovini, spominjajoč se dogodkov tega obdobja neizčrpnih virov življenjskih moči borečega se ljudstva, nam je ponovno predložena pravilnost in resničnost revolucionarnih spoznanj, usodnih za vse nas, našo sedanost in tudi prihodnost.

Ko se ob poglobljanju v dogodke preteklosti, zlasti v tiste pred osvobodilno borbo, spominjamo vseh znanih in neznanih prvoborcev revolucionarnega delavskega gibanja, se nam vedno znova razodevajo nove, že davno pozabljene slike usod ljudi — komunistov, o katerih širši javnosti ni bilo dosti znanega; časa je brezobzirno brisal sledove za njimi. Bilo jih je veliko, ki so bili neolčljivo povezani z bojem in zmago našega naroda, a vendar ne vemo skoraj ničesar o njih.

Zahvaljujoč preživelim pričam tistega časa, starim komunistom, ki jih zdaj že krepko bremenijo leta pozne starosti, se tu in tam utrne zbledeli spomini na katerega od tistih pozabljenih pionirjev revolucije. Prav je, da se spominimo tudi teh.

Med bohinjskimi komunisti, ki so bili med najborbenejšimi in najuspešnejšimi na Gorenjskem in v Sloveniji, se je že od samega začetka revolucionarnega delavskega gibanja, se pravi od ustanovitve KP uveljavila cela vrsta zaslužnih mož in fantov. Poleg znanega organizatorja in revolucionarja Jožeta Ažmana iz Nomenja, o katerem je bilo v zadnjih letih že nekaj napisanega, je bil posebno zaslužen za razvoj delavskega gibanja tudi njegov najtesnejši sodelavec in osebni prijatelj — sovaščan Janez Zupan, po domače Pintar, človek, ki je zvesto in požrtvovalno vtrjal pot revoluciji od prvega dne, ko se je vrnil iz Rusije po okto-brski revoluciji, do svoje junaške smrti 28. avgusta 1941, ko je padel kot talec. Njegove zadnje besede, predno so ga ugonobile nacistične krogle: »Zmagoslavno gremo v smrt, so prepričljiv izraz globoke vere v zmago partije in ljudstva, visoke zavesti svoje pripadnosti in pravega patriotizma. To ni bil klic na pomoč na koncu poti, marveč poziv na prihodnost prihajajočim rodovom in spodbuda vsem, ki so se borili. Prav takšen, kakršen se nam je razodel ob smrti, je bil skozi vse svoje težko življenje. Anton Preželj, eden od preživelih starih bohinjskih komunistov, sodobnik Zupana, Ažmana in drugih revolucionarjev, ki uživa za-

služen mir kot upokojenec v nedavno pridobljenem novem stanovanju v Radovljici, je bil osebni prijatelj in sodelavec Janeza Zupana. Kljub razmeroma visoki starosti z vsem razumevanjem, predvsem pa s presenetljivim spominom rad načne progovor o tistih časih in ljudeh, ko so začeli z naprednim gibanjem, med katerimi se posebno dobro spominja Janeza Zupana. Njegova pripoved odkriva vrsto podrobnosti iz življenja in dela ne samo Zupana, pač pa tudi zanimive dogodke, ki kažejo globokoumnost, spretnost, požrtvovalnost komunistov in metode političnega dela v takratnih težkih razmerah.

Z Janezom sa se prvič spoznala v Bohinjski Bistrici. Bilo je neko nedeljsko dopoldne 1. 1919, kmalu po povratku iz Rusije. Janez je bil takrat že zrel tridesetletni možak, Preželju pa je bilo komaj 19 let, kljub temu je bil celo leto vojak na avstrijsko-italijanski fronti na Plavi. V gostilni pri Becu se je zbralo po maši precej mož in fantov, ki so ob kozarcu med drugim načeli pogovor tudi o Rusiji in revoluciji, ki je še vedno pretresala svet. Vsi so z zanimanjem poslušali Janeza, ki je govoril o Leninu, boljševikih, belogardistih in o svojih doživetjih, ko se je boril v vrstah Rdeče armade.

Nekateri so mu s prikrižnim sledili, drugi se spet podcenjevalno nasmihali. Janez ni dosti maral za očitke nevernežev, čeprav je bil očitno pripravljen še in še dokazovati resničnost svojih besed. Preželj, ki je podobne pripovedi slišal že od svojega starejšega brata, prav tako udeleženca revolucije v Rusiji, je bil med najvernejšimi poslušalci. Takoj se je postavil v bran Zupana, kar je bilo dovolj, da se je vnel prepir. Izza sosednjega omizja je naenkrat priletel kozarec, nato drugi in tretji. K sreči ni bil poškodovan nihče iz Zupanovega omizja. Raje so se umaknili pred razgrajati, ki so bili takrat še v veliki večini.

Odsihmal so se prvi maloštevilni komunisti in njihovi privrženci med katerimi je bil tudi Preželj, začeli vse pogostejše se-

stajati. Zbirali so se v Bistrici, največkrat v prvem nadstropju hiše Janeza Iskre, v Kamenjah pri Francu Maleju ali pa v Nomenju pri Jožetu Ažmanu in Janezu Zupanu. Iz teh skupin, ki so jo sestavljali v Bistrici Franc Rozman-Mlinarjev, Janez Znidaršušnikov, Matevž Polajnar, Franc Vojvoda in še danes živeči Franc Kenda iz Nemškega rova ter skupine iz Kamenj, Polj in Savice, v kateri so bili najaktivnejši: poznejši kurir CK KPJ in španski borec Jože Repinc, brata Franc in Janez Malej, Peter Rozman, Janez in Jernej Iskra, le-ti so ustanovili prve celice že leta 1920 v Nomenju, v Bistrici in Polju. Glavni organizator je bil Jože Ažman, njemu pa sta še od vsega začetka pomagala Jože Repinc in Janez Zupan. Le-tem so se kmalu pridružili še drugi mlajši delavci in kmetje iz vseh bohinjskih vasi, predvsem iz vrst najrevnejših in izkoriščanih. Precej teh je bilo nezaposlenih ali pa so se ukvarjali s priložnostnim delom na bornih kmetijah, drvarji v gozdovih, vihteli kramp na progi in le redki so imeli srečo, da so dobili zaslužek v jesenški železarni, kjer je imela partija že dokaj močno organizacijo in velik politični vpliv med delavstvom. Bližina Jesenic in Kranja je odločilno vplivala na načrtan razvoj in organiziranje revolucionarnega gibanja zlasti v Bohinju, ki je kmalu postal trdnjava komunistične partije in žarišče naprednih v tem koncu Gorenjske.

Življenje preprostih ljudi je bilo negotovo, bedno in neoperspektivno. Pomanjkanje, brezposelnost in brezizgledna bodočnost je hromilo samozavest nekoč klenih rodoljubov, ki so se porajali v vrtincu nacionalizma in klerikalizma, pa so se spričo nenarodne monarhistične tvorbe, ki je nasledila Avstroogrskega razočarali, opustili sleherno možnost za politično aktivnost, če se že niso opredelili za režim. Iz slednjih so vznikli vaški politikanti, najhujši nasprotniki komunistov, ponižne ovčice božjih pastirjev, ki so vse težave in krivice pripisovali usodi, še najraje pa kar komunistom. Za razliko od takrat že vsestransko organiziranih in dokaj podrobno politično in ideološko razgledanih članov partije, ki so se na svojih sestankih teoretično usposabljali za boj proti izkoriščevalcem in nenarodnem režimu ter imeli pred sabo jasno orien-tacijo, program KP, medtem ko nasprotniki niso imeli nobenega cilja. Komunisti so bili discipli-

nirani, vztrajni in načrtni v izva-janju svojih agitatorskih nalog, ki so dosledno prilagajali metode dela sredinam v katerih so živeli. Z vso revolucionarno ognjevitostjo in razumom so zastavljali vse svoje moči krepitvi vloge partije, ne glede na vse težje pogoje, preganjanja in zaničevanja. Koliko odrekovanja in celo zanemarjanja lastnih življenjskih potreb je bilo tudi na škodo svojih družin, vedo le tisti, ki so bili najtesneje povezani z njimi. Bili so idealisti v pravem pomenu besede. Za pojasnjevanje naprednih idej, za agitacijo, kakor so to imenovali, so izkoristili sleherno priložnost, v gostilni, na delu v gozdu, med vožnjo z vlakom in celo med malicami na delovščini. Tako so počasi, toda zanesljivo pridobivali vedno več somišljenikov in prijateljev, poznejših komunistov in v odločilnih trenutkih v osvobodilni borbi, najboljših borcev.

Kot rečeno, je bil Janez Zupan že od ustanovitve KP eden od najvidnejših komunistov. Po naravi tih, skoraj nezapažen, pa vendar po n. neusahljivih moči, trezne odločnosti in bistrega duha, je bil s svojo visoko in krepko postavbo pravo nasprotje blagemu značaju po katerem se je odlikoval med ljudmi. Njegovo življenje je bilo takorekoč že od rojstva prežeto z bedo, pomanjkanjem in trpljenjem in prav to ga je izoblikovalo v osebnost revolucionarja, sicer res brez blestečega vzpona, pa tudi brez nihanj.

Rodil se je leta 1889 v revni kajžarski družini v Stari Fužini. S prvimi koraki, še predno je dopolnil dve leti je izgubil mater, ki mu razen revščine ni mogla ničesar zapustiti. Otroštvo brez ljubezni staršev mu je minilo prej predno se je tega zavedel, na paši s tujimi čredami krav, po skopih njivah, v rovtah, gozdovih. Njegov svet pastirčka, hlapčka in nazadnje dninarja se je raztezal do tam, kjer se mu je med bohinjskimi hribi ustavljal pogled. Ta svet iz katerega je nastal in zrasel, mu je bil tuj, ograjen kot pašnik, tesen kot kašča in temen kot klet — to je bilo njegovo prvo spoznanje. Življenje z delom nemočnih rok, poslušnost ljudem za kos črnega kruha ali koruznega močnika, so bila vsa njegova mladostna doživetja. Temu se je podrejal v zgodnjih letih vdano in ponižno, ker v svoji zasoplosti ni utegnil razmišljati o čem drugem. Delo ga je utrjevalo v močnega fanta. Med drvarji se je v Pokljuških gozdovih uril s težko sekuro — plankrač obdelovati les. V teh gozdovih se je počutil svobodnejši in to ga je sprostito. Najbrž je prav tam ob tabornem ognju v letnih nočeh prvič kanila v njegovo dušo nova misel, ko je prisluhnil pogovorom njegovih starejših tovarišev — drvarjev. In tako z dneva v dan, iz meseca v mesec in iz leta v leto, vzporedno s spretnostjo rok, se je razvijalo in bistriilo njegovo obzorje. Tudi sam je posegal v te razgovore in vrtal v nejasne globine in tako slučajno odkrival vzroke težav svojega delavskega stanu, neenakosti, krivic in trpljenja. Takrat se je že zavedel razlik med ljudmi in razredi, izkoriščanih in izkoriščevalcev. V globini njegove duše je tlel odpor proti takšnemu krivičnemu življenju in kmalu si je z vso resnostjo začel postavljati nešteto vprašanj na katere ni našel odgovora. Druženje z delavci, ki razen žuljavih rok in lastne moči, niso imeli ničesar, ga je osveščalo in postavljalo v enakovreden položaj. Tu je bil enak med enakimi v tesnem tovariškem odnosu, in medsebojni odvisnosti, ki je terjala solidarnost in smisel za skupnost. Pri delu ali v redkih urah počitka so si vzajemno pomagali, delili hrano, tobak in tudi krvavo prigarane krajcarje.

Z 22 leti je oblekel vojaško suknjo, tri leta je služil rok in 1914 šel na rusko fronto. Še preden se je oddolžil cesarju, ga je pri koncu vojaškega roka presenetila vest o sarajevskem atentatu. Gavril Princip je junija 1914 ubil nadvojvodo Ferdinanda in Avstro-Ogrska je napadla malo, junaško Srbijo. Začela se je prva svetovna vojna. Zupan je bil v prvih pohodnih enotah pehotnega polka, ki so krenile na vzhod. Po dveh letih v Galiciji, kjer je potekala najokrutnejša morija med avstroogrske in carsko rusko vojsko, mu je po večkratnih poskusih končno uspelo, kakor številnim drugim vojakom slovenske in drugih slovanskih narodnosti, pobegniti k Rusom. V ruskem ujetništvu se je seznanil z novimi tovariši, ki so bili enakega mišljenja kot on, ki so obsodili krvavo obračunavanje med narodi, uničevanje milijonov nedolžnih ljudi in njihova imetja in nesmiselno sovraštvo, katerega žrtev so bili vojaki, delavci in kmetje — proletarci. Kot ujetnik je prihajal v stik z domačim ruskim prebivalstvom, ljudem široke slovanske gostoljubnosti, katere je hitro vzel v ljubezen in brez pomisleka leta 1917 povezal svojo usodo z njihovo. Pridružil se je boljševikom, postal rdečearmec in se dve leti boril kot prostovoljec proti belim polkom in intervencionističnim četam, ki so hotele uničiti mlado sovjetsko republiko. V ruski revoluciji so se uresničevale njegove želje in misli, zato ji je bil do konca privržen ne le kot borec, temveč je bil vsak hip pripravljen žrtvovati svoje življenje za ideale okto-brske revolucije.

Spričo okoliščin ob koncu vojne, je konec leta 1919 zapustil Rusijo in se odpravil domov, kjer se je porajala nova država — kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Skupaj s številnimi povratniki iz Rusije, ki so tavali po evropskih cestah in železnih, je bil med prvimi nosilci novic in vesti o okto-brski revoluciji in med prvimi, ki so želeli pridobiti nove privrženca socialistične misli tudi v svoji domovini. Vrnil se je v Bohinj, kamor ga je gnalo srce, spomini in želja za svojim krajem in ljudmi.

Obogaten z marksističnimi idejami in bogatimi izkušnjami iz okto-brske revolucije je najprej našel somišljenika in zvestega tovariša v Ažmanu, domačinu, ki je prehodil podobno pot in doživel sličen razvoj kot sam. Po nekaterih virih, ki še niso dokončno potrjeni, je bil tudi Ažman udeleženec revolucije v Rusiji. Oba sta se najprej zaposlila pri železnici, kjer je bila delovna moč najpotrebnejša glede na močno povečan železniški promet, ki je po vojni predstavljal edini transport v tem delu Slovenije. V novem okolju, med železničarji in progovnimi delavci, sta se Ažman in Zupan hitro uveljavila kot komunistična agitatorja. Vztrajno sta širila revolucionarne ideje in brez posebnih težav pridobivala številne privrženca. Oba sta bila v začetku vezana s partijsko organizacijo na Jesenicah, kjer je bilo tudi sindikalno vodstvo.

(Nadaljevanje prihodnjic)

Fotografija z vprašanjem

Ranjeneec na nosilih, pokrit s plaščem... To se je lahko zgodilo kjerkoli, ne samo v Sloveniji. Uniforme kažejo, da je posnetek narejen neka leta 1944. Zaradi pokrivala, podobnega fesu, ki ga nosi prednji desni nosač ranjenca, je slika lahko nastala nekje v Bosni ali jugovzhodnih predelih Hrvaške, kjer so naseljeni muslimani. Sporočite nam, če kdo ve, kje je bila fotografija posneta, kdo so tovariši na sliki in kdaj so jih fotografirali, iz katere enote so.

Pisma uredništvu

Dodatek k članku o Štjaku

Dne 31. avgusta je vaš list objavil članek o partizanskem srečanju na Štjaku. K temu bi rad nekaj dodal.

Prebivalstvo Štjaka in okolice se je že takoj v začetku osvobodilne vojne odločilo zanj. Ze proti koncu 1941 se je v bližini zadrževala skupina partizanov, leta 1942 pa se je osvobodilno gibanje vedno bolj širilo. V začetku 1943 so fašistične oblasti množično zapirale ljudi, vendar gibanje zaradi tega ni klonilo. Ljudstvo je že 25 let kljubovalo tiraniji. V dneh 16. in 17. maja 1943 so fašisti požgali Ravne, Selo in Gradišče pri Štjaku ter postrelili v Raši 12 talcev. Take tragedije so se dogajale tudi kasneje. Ob prvi nemški ofenzivi 29. in 30. septembra 1943 je padlo okoli Štjaka 25 tvarišev in tovarišic, mnogi izmed njih so bili domačini. Dne 26. novembra 1944 je padlo šest domačinov s Štjaka.

Mislím, da smo se skromno odložili vsem žrtvam s teh krajev, ko smo jim postavili lep spomenik, ki bo še poznim rodovom pričal, koliko smo žrtvovali za svobodo.

Obenem se tudi zahvaljujem vsem domačinom, ki so z delom veliko prispevali k postavitvi spomenika. Posebno zahvalo smo dolžni tovarišu Miru Škapinu, predsedniku ZZB NOV Šežana in vsem drugim, ki so prispevali k stroškom za postavitev spomenika.

Ivan Sluban

Tudi taki prihajajo k nam

Redki so tuji turisti, ki zaidejo v zaliv ob morju pri Banjolah pri Puli, kjer je počitniška skupnost ZZB NOV nekdanjega ljubljanskega okraja, saj je nedaleč od tod v drugem zalivu avtokamp Indiana, kjer se zadržuje večina tujih turistov, ki pridejo v ta kraj. Tu in tam pa le zaide tudi v ta mirni kotiček naše domovine avto tuje registracije, verjetno z ljudmi, ki imajo radi mir in samoto.

V času od 1. do 10. septembra je bila neka nemška družina kar tri dni, vsak dan od jutra do večera v bližini počitniške skupnosti in si tam tudi sama pripravljala hrano. Bili so to starejša moška in ženska ter mlajša dva, morda brat in sestra ali pa mož in žena. Dvakrat sem šel tam mimo in si ogledoval številko avtomobila. Tretjič se nisem mogel zadržati, da ne bi dejal: »Ko bi imel vaš avto pred številko 889 SL namesto MO-CE, bi bila to številka, katero sem imel kot interniranec v koncent. taborišču Flossenbürg, tam kjer nisem bil več človek marveč le številka.«

Začuden so me vsi štirje pogledali in mlajši se je takoj začel zanimati, kdaj je to bilo in kje. Tudi obe ženski sta pristopili in z zanimanjem poslušali, ko sem jim pripovedoval, kako je prišlo do tega, da smo se znašli v koncent. taboriščih. Verjetno so res le malo vedeli o nacistični okupaciji naših krajev in o zločinih Nemcev nad našim narodom. Čudno pa se mi je le zdelo, zakaj se starejši možakar ne udeležuje pogovora, čeprav se je zdelo, da le posluša. Zanimali so se, kdo letuje v lepem naselju, in povedal sem jim, da so tu nekdanji borci proti nacizmu, zaporniki in interniranci, ljudje, ki so radi nacističnega terorja veliko pretrpeli. Tu pa se mož ni mogel zadržati. Trdil je, da so to le izmišljotine in da ne more biti res, kar pripovedujem o zločinih nad našimi ljudmi. Dejal je, da sicer on v naših krajih v času okupacije ni bil, pač pa da ima prijatelje, ki bi mu o tem gotovo povedali. Tu pa se je zgovoril. Njegova žena je nehote dejala: »Artur, saj si vendarle večkrat pravil, da si med drugo svetovno vojno obhodil velik del Jugoslavije in da te kraje dobro poznaš.« Možu je bilo nerodno, ker

ga je lastna žena postavila na laž. Izgovarjal se je, da je bila pač vojna in da so morali tja, kamor so jih poslali. Žena je še dejala, da so že bili dvakrat pred tem v Jugoslaviji in da ni še z nikomer govorila o zločinih njenih rojakov med drugo svetovno vojno; zato jo je to morda še bolj zanimalo, prav tako mlajša dva. Starejši možakar pa ni kazal nikakega zanimanja, pač pa je silil proč, češ da je že pozno.

Naslednji dan jih ni bilo več, morda je bilo moža sram ali pa je imel težko vest. Kdo ve, kdo je bil in če morda ni bil tudi on eden tistih, ki prihajajo nemočno k nam, čeprav si jih ne želimo. Imel sem vtis, da mlada dva in tudi žena ne vedo za skrivnosti svojega moža in očeta.

SRECKO SORLI

„Jedel sem močnik in mleko...“

Ko sem izvedel, da je umrl major Jones, šef prve zavezniške vojaške misije pri NOV PO Jugoslavije, sem se ga natančno spomnil. Poznal sem ga, ker sem bil kurir pri glavnem štabu NOV in POS in sem ga večkrat spremljal na njegovih potovanjih.

Bil je izredno bister in elastičen, in čeprav je bil slep eno oko, si je zelo dobro zapomnil obraze partizanov, še posebno pa je poznal nas kurirje in nas je vedno ogovarjal z znanim srbskim nagovorom »Kako ste?«, ker si ga je pač najlaže zapomnil.

Prav značilno za majorja Jonesa je bilo, da nikoli ni nosil brizostrelke, temveč vedno mauserico. O njej je govoril, da je to najboljše orožje.

Po vrnitvi v Kanado je leta 1944 sklical shod, katerega se je udeležilo mnogo Slovencev, ki so tamkaj bivali in ki so mi pomeje, ko so se po vojni vrnili v našo vas, o tem pripovedovali. Povedali so mi, kako je major Jones na tem shodu govoril o borbi Jugoslovancov proti okupatorjem, govoril in jim je o svojih vtisih in doživetjih in o naših prizadevanjih za osvoboditev. Povedal je, da je mnogo hodil s slovenskimi partizani, ob koncu svojega govora pa je v lepi slovenski rekel:

»Tudi jaz sem jedel močnik in mleko...« J. P.

Glas skritih na varnem

Zadnje čase so spet postali bolj glasni posamezniki, ki jim noben pameten človek več ne verjame, ampak lahko le smeje. Tu in tam se oglasi kdo, ki bi rad, da bi se k nam vrnil kralj. Drugi si želijo, da bi se Slovenija odcepila od drugih republik in se naslonila na »zahoda«. Tretji spet kričijo, da je vera v nevarnosti... Pri tem izkoriščajo naše trenutne slabosti in napake, prav jim pridejo prav vsi, najbolj pa tisti, ki so že pozabili, da so Slovenci in Jugoslovani. Sklicujejo se na svobodo mišljenja in govora, ki jo jamči ustava. Vsakemu pametnemu človeku pa je tudi več kot jasno, da te in podobne misli niso zrasle na njihovem željniku, ampak da so le trobila drugih, skritih nekje na varnem.

Ceprav njihovo govorjenje ne pomeni za našo družbeno ureditev posebne nevarnosti, nas vendar žali. Preveč smo trpeli za svobodo, preveč žrtvovali. En sam narod ne pomeni dosti v primeru vojne, vsi skupaj pa lahko veliko, če smo složni.

Značilno je, da take pobožne želje ne prihajajo iz ust ljudi, ki so med vojno veliko dali in tudi žrtvovali in ki tudi zdaj ne živijo najboljše, pač pa predvsem iz ust ljudi, ki so vojno preživeli dokaj na varnem in ki imajo tudi zdaj več kot drugi.

Zaostala Libija je svojega kralja pregnala, pri nas pa naj ga po-

kličemo nazaj? Ze to je dokaz, kako daleč od življenja so ljudje, ki si želijo tako staromodno obliko vladavine.

Albin Vidmar

Iskala sem sinov grob...

Ko je bila proslava Notranjskega odreda v Sodražici, sem se tudi jaz odzvala javnemu vabilu. Po-

sebno še zaradi tega, ker sem mati padlega borca. Moj sin je pokopan na pokopališču v Sodražici, bil pa je borec Notranjskega odreda in je padel med okupatorsko ofenzivo junija 1942 skupaj z neznanom borko nad Danami. Spominjam se, kako je vse drhtelo v meni, ko sem poslušala grmenje pri Sodražici, kamor je bruhalo ogenj vse, kar je leželo in letelo.

V tej ofenzivi je padlo tudi nekaj drugih partizanov. Kot mi je znano, so vse prenesli na pokopališče v Sodražico. Zdaj sem obi-

skala njihove grobove. Kako me je zbolelo pri srcu, ko sem iskala grob mojega sina, ki je bil v II. vrsti! Zdaj je zavrnan, nobenega imena ni na njem. Leta 1942, ko so borce pokopavali, so jih zagrebli svečano in baje nekam vpisali. Se ko sem šla na pokopališče prvo leto po osvoboditvi, mi je učiteljica Kaprolova pokazala, kje leži moj sin Igor.

Zakaj ne uredite grobov, zakaj nanje ne zapišejo, kdo je tam pokopan?

Karolina Zbačnik, Novo mesto

Pravna posvetovalnica

Težave ob prenehanju dela

V letu 1966 ste imeli delovni spor pred sodiščem, ki je bil za vas ugodno rešen. Trajal je sedem mesecev in podjetje vam je za ta čas dolžno izplačati osebne prejemke. Zanima vas, ali vam gre za te mesece tudi giblivi del, nadure in terenski dodatek. Vsi vaši sodelavci so imeli te prejemke, delali so na istih delovnih mestih kot vi, vendar so vam izplačali le osnovno plačo. Nadalje vas zanima, ali bi lahko uveljavljali odškodnino za moralno trpljenje, saj ste med tem časom z družino vred živno hudo trpeli. Radi bi odgovor na vprašanje, kdaj ti vaši zahtevki zastarajo. Eni so vam rekli, da odškodninski zahtevki iz delovnega razmerja zastarajo v dveh letih. Kaj je prav? Čas bo namreč kmalu potekel. Zanima vas če lahko vložite tožbo, kako naj v njej nastopate? Pojasnjujete še, da so vas ponovno suspen-

dirali in ste ponovno nezaposleni. Kaj storiti?

Postavili ste vrsto vprašanj, na katere naj vam po vrsti odgovorimo.

Vsekakor imate pravico, da vam podjetje izplača osnovno plačo za tisti čas, ko niste bili na delu, ste pa s tožbo uspeli. Če je giblivi del prejemkov odvisen od splošnega uspeha podjetja, potem bi tudi vam pripadal ustrezen giblivi del. Če pa je tu odvisen od osebnega dela delavca, potem je pravica do gibljivega dela dvomljiva. Uspeli bi, če bi dokazali, da ste prej vedno dobivali tudi tak in tak giblivi del in da so tudi vaši sodelavci na enakih ali podobnih delovnih mestih v istem času dobivali giblivi del. Skoraj izključeno pa je, da bi uspeli z zahtevkom za terenski dodatek in za nadure, ker te gredo le tistim, ki so nadure opravili oz. so dejansko delali na terenu.

Odškodnino za moralno trpljenje boste lahko uveljavljali, če boste to dokazali. Seveda ne prinese že vsaka neupravičena odpuščitev z dela ali vsaka pravda moralnega

trpljenja. Do take odškodnine bi bili upravičeni, če bi dokazali širši odmev vašega odpusta z dela, če ste bili morda javno oklevetani, javno ožigosani in podobno. Vsekakor je uspeh tega zahtevka močno dvomljiv.

Glede zastaranja ste dobili pravilna pojasnila. Zahtevki iz delovnega razmerja zastarajo v dveh letih. To pomeni, da morate v dveh letih vložiti tožbo, če hočete zahtevati nadure, giblivi del in podobno. Odškodninski zahtevki pa zastarajo, četudi so v zvezi z zaposlitvijo, v treh letih. Odškodnino zaradi moralnega trpljenja bi torej s tožbo lahko uveljavljali v treh letih.

Če so vas po formalnem sprejemu nazaj v službo ponovno suspendirali in odpustili, vi pa ste prepričani, da je bilo to nezakonito, morate seveda ubrati isto pot kot prvič. Najprej bi morali vložiti pritožbo na najvišji samoupravni organ, nato pa tožbo. Če ste v prvem primeru uspeli, bi tudi z novo tožbo. Vsaj tako menimo, čeprav vaše zadeve niste podrobneje pojasnili.

NE ZGRADITE
SVOJE HIŠE
BREZ VRAT IN OKEN

SLOVENIJALES

LJUBLJANA, Vizmarje 168
LJUBLJANA, GR. hala "D"
CELJE, Tkalska 13
MARIBOR, Cankarjeva 4

V Srednji Radovni so goreli živi ljudje

V PEPELU IN DIMU SO BILE SKRITE ŠTEVILNE GROZOTE IN DRUŽINSKE DRAME — FRANC KUNŠIČ SE JE PREBIL IZ OBKO-LJENE HIŠE, NATO PA GLEDAL STRAHOTEN PRIZOR, KAKO JE V TONČKOVI HIŠI GORELO 11 LJUDI, MED NJIMI TUDI OSEMME-SEČNI OTROK — 20. SEPTEMBRA 1944. LETA JE BILA PARTIZAN-SKA RADOVNA POPOLNOMA OPUSTOŠENA, MINIRANA, POŽGANA, VAŠČANI PA POBITI. — NAJ BO TA SESTAVEK V SPOMIN ŽRTVAM V RADOVNI.

Cilka Žark, 91-letna žena iz Zasi-
pa, je bila rojena v Radovni,
kjer je v mladosti tudi živela.
Prisluhnil sem njenim spominom:
»V Radovni smo nekoč po
kmečkih sobah in skednjih več
plesali kot pleše današnja mla-
dina. Resnično je bil nekoč v Ra-
dovni raj; raj za deveto goro, pa
čprav doma nikoli nismo kupili
mesa; kruh pa smo pekli sami
in živeli samo od tega, kar smo
pridelali na domačih njivah. Sole
ni bilo, učenost abecede pa smo
spoznavali doma za krušno peč-
jo. Čevljarja in krojača so starši
poklicali na dom, da je bilo delo
ceneje, ob delu pa so obrtniki
pripovedovali pripovedke in zgod-
be o strahovih. Teh namreč v Ra-
dovni ni bilo, mislim strahov.
Kdo bi takrat sploh pomislil, da
bodo neke noči resnično prišli
strahovi v zelenih oblekah in z
esesovskimi našitki in da bodo
hujši kot pošasti v pravljicah.

Pošten rod je živel v Radovni.
Naj vam povem primer iz naše
hiše. Mati je poslala sina Franca
v Celovec, da bi se izučil za čev-
ljarja. Bilo je to za časa stare
Avstrije. Sin pa se v Celovcu ni
učil samo čevljarstva, ampak
je mojster zahteval, da zanj kra-
de koruzo. Ko je mati to zvedela, je
sinu v pismu med drugim napi-
sala: »Vrni se takoj domov. Mi
smo te dali učiti za čevljarja, ne
pa da boš kradel koruzo.« Takš-
na je bila Radovna, takšni so bili
ljudje pod Triglavom. Cilka pra-
vi, da je to najlepša vas na sve-
tu. Vse do 70. leta starosti je vsak
dan pešala iz Zasi pa na obisk v
Radovno. Njena domačija je že
zdavnaj pogorišče in spomenik.
Grozni so ti spomini. V domači
hiši je pogorela Cilkina sestra Mi-
na in svak Jakob.

Spodnja, Srednja in Zgornja
Radovna so tri vasi ob dokaj
dobri poti in istoimenem potoku,
komaj 12 km od Bleda. Vase so
raztegnjene več kilometrov ob po-
toku, ki je ločnica med poključki
in gozdovi in Mežakljo. Cesta vo-
di z Bleda in skozi Gorje proti
Radovni, od tam pa potnik lah-
ko pot nadaljuje do Mojstrane,
kjer se priključi na glavno cesto
Jesenice—Kranjska gora.

V starih časih so bili v Radov-
ni pašniki kmetov blejske in gor-
janske okolice ter kmetov z Dov-
jega in Mojstrane. Tja so se pri-
selili prvi pastirji in z leti je zra-
sla vas. Nekoč so bile tod fuži-
ne in močno razvita železarska
obrta. Ko pa so se v drugi polo-
vici preteklega stoletja male žele-

Franc Kunšič, Pangrčev iz Srednje
Radovne je bil edini, ki se je
prebیل iz obkoljene Konavčeve
hiše. Le-to so Nemci požgali, v
njej pa so zgoreli vsi člani dru-
žine.

zarske delavnice preselile na Je-
senice, so vaščani Radovne, ko še
ni bilo bohinjske železnice, ho-
dili peš na delo na Jesenice.
Trda in dolga je bila pot, a še
trše življenje. Vas, odmaknjena
od industrijskih središč in skrita
med gozdovi, je v narodnoosvob-
ditni vojni kmalu postala parti-
zanska vas z vsemi obeležji, ki so
jih imele znane partizanske vasi.
Znani jeseniški revolucionar in
politični delavec Viktor Kejžar je
bil prvi, ki je že 1941. leta prek
Krišpina Ogrisa in Franca Kun-
šiča postavil prvo javko v vasi
Radovna.

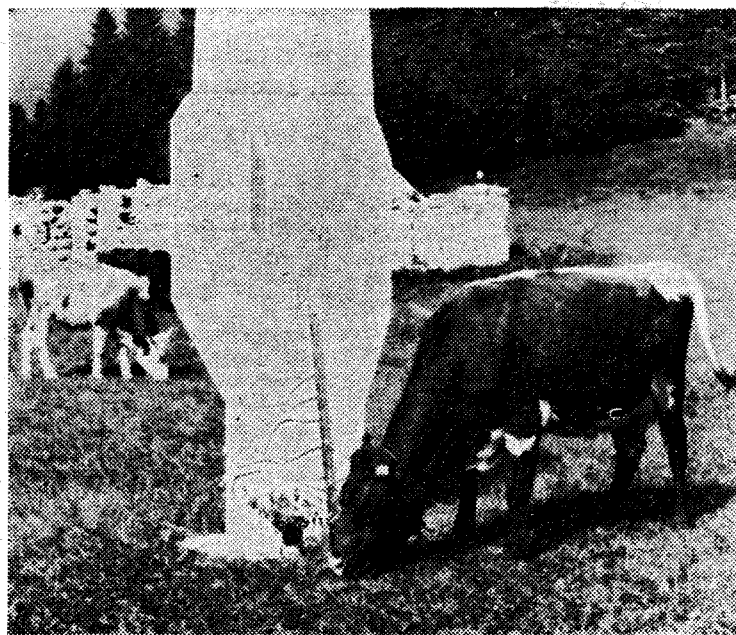
Tako kot se je širila mreža Os-
vobodilne fronte, tako je rasel
pomen Radovne. V okolici Ra-
dovne so si zgradili bivake jese-
niški okrožni komite KP in OF,
okrožni in okrajni komite Skoj,
VDV, v bližini Radovne je bila
partizanska tehnika, bunkerji za
partizanski arhiv; iz Radovne ali
v Radovno so vodile skoraj vse
kurirske zveze; tod so se tiskali
letaki, partizanska literatura in
drugo propagandno gradivo. V
Radovni so bili česti gostje Bog-
dan Osolnik, Franc Perovšek,
Andrej Zvan-Boris in njegov brat
Dravski, Vinko Repe-Triglavski,
brata Ambrožič, Janez Kocjančič,
Stanko Kersnik, Ivan Vovk-Živan,
Ivan Gašperlin-Mitja in številni
drugi funkcionarji Osvobodilne
fronte.

In kaj se je zgodilo 20. septem-
bra 1944. leta? Kako je prišlo do
groznega zločina, ko je bila Sred-
nja Radovna popolnoma uničena,
požgana, vaščani pa pobiti, ozi-
roma so našli smrt v ognju last-
nih domov?

Kar je ostalo vaščanov živih, so
ostali živi zgolj po srečnem na-
ključju ali pa zato, ker so živeli
drugod. Nekateri so bili v parti-
zanih ali pa nemških taboriščih.
Tako na primer sta Bogdan Šan-
ca (zdaj direktor Golf hotela na
Bledu) in Matevž Kunšič ostala
živa, ker sta bila takrat zaprta
v Dachau; Šancov Lado in Zar-
ko sta bila partizana, pa tiste
noči nista bila doma. Kunšičeva
Francka je živela v Zg. Radovni,
njena sestra Angela pa v Beogru-
du. Anton Rekar je bil usodnega
dne v Kotu, kjer je pripravljal
drva, gospodar Šanca pa na Du-
naju. Ti in še nekaj drugih so
ostali živi, ker v času požiga niso
bili v Radovni. Iz obkoljene hiše
je uspelo pobegniti samo Pan-
grčevemu Francu, ki zdaj živi v
Lescah; od vseh vaščanov, ki so
jih Nemci ujeli, pa sta ostali živi
samo dve mladoletni deklici. Si-
cer pa berite naprej, da se sezna-
nite z usodo vaščanov Srednje
Radovne.

V TONČKOVI HIŠI JE ZGORELO 11 LJUDI

Pangrčev Franc je 19. septem-
bra zvečer prišel h Konavcu, da
bi se z gospodarjem pogovoril o
zbiranju materiala za bolnico
»Franjo«. Ker so Nemci že pred
14 dnevi minirali Pangrčevo hišo,
je Franc ostal pri Konavcu in
spal v kuhinji. V ranih jutranjih

Zdaj se okoli spomenika žrtvam pasejo krave ...

urah ga je prebudilo streljanje.
Pogledal je skozi okno in videl,
da nekatere hiše že gorijo. Tedaj
pa se je z vseh strani zaslislalo
streljanje. Hiša je bila obkoljena.
Nemci so streljali v vsa okna in
vrata. V Konavčevi hiši so bili
46-letni gospodar Janez (pišejo se
Setina), njegova 42-letna žena Je-
ra, 19-letna hčerka Jožefa in 17-
letni sin Janez. Ob spremljavi
svinčene toče, ki se je vsipala sko-
zi okna, so skočili v črno kuhinjo.
Aktivist Franc je prvi spoznal,
da je prišla usodna ura. Vedel
je, da je deset metrov pred hišo
mitraljezec, ki meri v vhodna vrata.
Sklenil je ukiniti Nemca. Ta-
kole je pojasnil obupani družini:
»Odprl bom vrata, takrat pa bo
mitraljezec vžgal v hišo. Čim bo
konec prvega rafala, bom skočil
ven, vi pa urno za menoj.« Le kdo
bi upal skočiti pred cev mitralje-
za, so menili Konavčevi. Franc je
sunkovito odprl vrata, nato pa se
sklonil za zid. Mitraljezec je spu-
stil rafal, takoj po rafalu pa je
Franc skočil na vrt in mimo pre-
senečenih Nemcev odvihral proti
čebelnjaku, kjer je stal nemški
vojak (vsega 30 m od hiše), ki
v jutranjem mraku ni dobro vi-
del kaj se dogaja. Franc ga je z
močnim udarcem v brado podrl
na tla, potem pa je skočil v gra-
ben, kjer je mrtvi kot, pa so za-
to z njim zaman streljali. Pri
begu iz hiše so ga ranihi skozi
stegno na nogi, imel pa je več
drugih toda nenevarnih prask.
Ker je bila vas obkoljena, se ni
mogel prebiti iz obroča pač pa je
bil prisiljen, da se pred iz gozda
nastopajočimi Nemci unika na-
zaj proti vasi. Skrit med dvema
skalama je z daljave 50 metrov
gledal strahotni prizor. Vas je
gorela. Dobro je videl, da so
esesovci gnali Konavčevo družino,
kjer je spal, k sosedu v Tončko-
vo hišo. Le zakaj, je pomislil.
Grozljivi dogodki pa so se tako
hitro odvijali da ni bilo časa za
razmišljanje. Konavčevo hišo so
Nemci zažgali, medtem ko so
Tončkovo najprej minirali, nato
pa šele zažgali. Tako je bilo v
Tončkovi družini skupno 11 lju-
di, med njimi osem mesečni do-
mači sin Primož. Nemci so jih
zaprli v hišo, nato pa hišo mini-
rali. Silna eksplozija je močno
potresla ozračje in grmenje je
odmevalo med gorami. Franc,
skrit med skalami, najprej ni ni-
česar videl. Ko pa se je razka-
dilo, je videl grozovit prizor. Ste-
no se se porušile. Na podu je vi-
del ležati Konavčevega gospodar-
ja in ženo, poleg matere je ležala
hčerka Pepca, ob njej pa brat
Janez. Franc je videl, da se je
Pepca, verjetno ranjena, osvestila.
Dvignila je glavo in jo položila
na mrtvo (?) mamo. Med ruševi-
ne je stopil esesovski vojak in
hladnokrvno gledal žrtve nasilja.
Pepca ga je nekaj prosila. Očivi-
dec Franc meni, da je vojaka
prosila, naj jo ustrelj. Esesovec
pa je molčal. Potem je prišel nek
domobranec, doma iz Kranja,
(Franc ve, a se ob najinem pogo-
voru ni mogel spomniti njegovega
imena), ki je bil verjetno esesov-
cem za vodiča. Počasi je nameril
v Pepco, sprožil in glava mladega
dekleta je padla z matere na
pod. To pa domobrancu še ni
bilo dovolj. Še naprej je streljal
po negibnih telesih, ki so že bila,
ali pa še niso bila mrtva, Čez

nekaj trenutkov je že ogenj lizal
domačijo in 11 ljudi dveh družin.

ŠANCOVI MAMI JE USPELO POBEGNITI

V Kranjski gori sem obiskal
77-letno Marijo Šanco. Šancova
družina je po rodu s Stajerskega.
Pred vojno so živeli v Ljublja-
ni. Šanca je 1933. leta najel v Ra-
dovni zemljišče, na katerem je
postavil podjetje za pridobivanje
krede. Zaradi vojnih razmer se
je družina 1942 leta preselila iz
Ljubljane v Radovno. Stanovali
so v baraki. Najstarejšega Šan-
covega sina so Nemci 1943. leta
zaprli in odpeljali v Dachau,
odkoder se je vrnil po vojni. Si-
nova Lado in Zarko sta bila parti-
zana, hčerka Smiljka pa je bila
na šolanju v Italiji. Septembra
1944. leta je bila poleg staršev
doma samo hčerka Majda. Marija
Šanca je takole opisala požig Ra-
dovne:

»Zvečer pred požigom je šla
skozi vas četa vojske državne var-
nosti. Sploh niso slutili, kaj na-
merava sovražnik. V mraku smo
opazili raketo, ki je poletela z
Mežaklje čez Radovno in Poklju-
ko. Razmišljali smo, kaj bi mogla
raketa pomeniti. Zaskrbljeni smo
šli spat. Rano zjutraj smo zasli-
šali v vasi streljanje. Naš dela-
vec, ki je delal v Kredi, nas je
prišel opozoriti, da prve hiše v
vasi že gorijo in naj se zato hi-
tro umakneva v gozd. Tisto noč
sva bili doma sami s hčerko
Majdo, ker je šel mož kot trgo-
vec nakupovat blago na Dunaj,
pri nas pa je spala sosedova Ro-
zika. Pogledam skozi okno in
vidim, da vas gori. Hitro smo se
oblekle in zbežale iz hiše. S seboj
nismo vzele ničesar, ker ni bilo
časa. Hčerka Majda je bežala bo-
sa. Bežale smo čez most čez Ra-
dovno. Onstran mostu sem jaz
bežala navkreber v poključke
gozdove, Majda in sosedova Ro-
zika pa sta bežali po cesti proti
Zgornji Radovni. Menili sta, da je
pot prosta. Samo nekaj sekund
pozneje sem zaslišala obupno kri-
čanje moje hčerke in Rozike.
Pozneje sem zvedela, kaj se je bi-
lo zgodilo. Na cesti sta deklici
padli v nemško zasedo. Vojaki
so dobili nalog, da pobijejo vse
vaščane. Čim so zagledali dve de-
klici, pravzaprav dva otroke, je
mlad esesovec nameril puško na
dekleti. Po srečnem naključju je
vojaku prvi naboj sabotiral, pa
tudi drugi. Na vrisk deklet se je
iz gozda prikazal esesovski ofi-
cir češke narodnosti in prepove-
dal, da dekleti ubijejo. Po poži-
gu Radovne so jih odpeljali na
žandarmerijsko postajo Bled, kjer
sta se dobro izmazali. Majda je
povedala, da je oče na Dunaju in
da stanuje v Radovni, pa zato ni
partizanka. Še isti dan so obe
izpustili domov.

Jaz sem bila vse do pete ure
popoldne sama v gozdu. V dolini
sem slišala obupne krike ljudi,
dobro znane glasove sovaščanov.
Videla sem goreti vas. Dim je
obvijal gozdove tja do Gorij. Di-
šalo je po dimu in zadah po
požganem mesu nesrečnih lju-
di mi je dal vedeti, da v vasi v
objemu ognja v strahovitih mu-
kah umirajo ljudje.

Nervozna in prestrašena, prav-
zaprav popolnoma zbegana sem
Nadaljevanje na strani 13

Radovna

O Radovna, gorenska vas,
prešerna pesem, smeh deklet,
in nagelj rdeč, zarđeli obraz,
vrtički, polni cvetnih gred.

O Radovna, trpeča vas,
vsa vas, vsa vas ognjeni grob ...

Grobar v čeladi nemški — čas
opravi strašni je pokop.

Zgorel, zgorel je nagelj rdeč,
osul se v ogenj rožmarin ...
Le veter joče, ko blodeč
pepel odnaša z ruševin.

MIHA MLINAR

(Radovno so Nemci požgali 20. septembra
leta 1944.)

KULTURNI OBZORNIK

KULTURNI OBZORNIK

Razstava uniform

Sredi septembra so v Mariboru v Pokrajinskem muzeju odprli razstavo »Uniforme v zgodovini«, ki bo odprta tudi oktobra.

To je prva razstava take vrste v Jugoslaviji. Muzej je izdal tudi katalog, v katerem so opisani vsi razstavljeni predmeti, tako uniforme, knjige, časopisi, slike in deli opreme, pa tudi gumbi.

Prek razstave se seznanimo z razvojem vojaških nos tja od srede 16. stoletja. Znano je, da so bili včasih vojaki napravljeni kakor je kdo hotel in kar je pač imel. Zlasti za časa tridesetletne vojne pa so se že pojavile uniforme, sprva so jih odrezali in kupovali poveljniki enot, nato pa so jih odrezali za vso vojsko ene ali druge države. V začetku zaradi enostavnosti v izdelavi, razpoznavanja in udobja, nato pa tudi zaradi okrasa. Vojaku so zaradi njegovega smrtonosnega poklica s pisanimi in dragocenimi ob-

lačili dajali vsaj to uteho, da se je lahko ponašal s slikovito uniformo.

Slovenija je bila do leta 1918 v Avstro-Ogrski. Ta je bila zaveznica Nemčije. Zato razumljivo prevladujejo avstroogrske in nemške uniforme do začetka I. svetovne vojne. Te so bile pisane, bolj za parado kot za vojskovanje. Razvoj orožja, ki je postalo čedalje bolj učinkovito, pa je terjal tudi spremembo taktike, s tem pa tudi spremembo uniform. Te so prilagodili pogojem v strelskih jarkih. Zato je dobila predvsem varovalno barvo: sivo, zeleno ali rjavo.

Obširen je tudi del, ki kaže uniforme bivše Jugoslavije. Sledijo uniforme okupacijskih nemških in italijanskih čet.

Posebno zanimiv, a žal zelo skromen, je prikaz partizanskih uniform. Tudi partizani smo namreč izoblikovali svojo »modo«.

pri tem pa smo bili pod vplivom vojaške noše raznih vojsk, celo okupatorskih. V to smo bili nemalokrat prisiljeni, saj smo se oblačili v zaplenjene uniforme. Kasneje smo bili navezani na zavezniško pomoč.

Da je partizanskih uniform zelo malo, je krivo tudi poveljno pomanjkanje. Marsikdo je še dolgo nosil preprosto uniformo, ker druge obleke ni imel, in jo nazadnje do konca ponosil ter zavrgel. Marsikdaj pa smo imeli do uniform tudi podcenjevalen odnos in smo se jih skušali čimprej iznebiti kot spomina na hude vojne čase.

Ob mariborski razstavi pa se lahko zamislimo, kako hitro iz-

ginevajo spomini na del naše slavne preteklosti. Pisali in brali smo že veliko del o raznih bojih in akcijah, zelo malo pa je zapisanega o tem, kako smo se oblačili, kaj smo jedli in kako kuhali. Le nekaj skromnih poskusov je bilo glede tega.

Ali ne bi kazalo posvetiti »partizanski modi« kakšno večje delo? Raziskati in opisati, kako je nastala že spomladi 1942 zamisel o prvi partizanski uniformi, kako je nastajala »triglavka« in kakšne spremembe je doživela, o naših prvih odlikovanjih, oznakah na čepicah itd. Kako so rasla z rastjo naše vojske in njenim prerasčanjem iz partizanov v armado tudi načela o enotnem oblačenju, kako so se oblikovale pokrajinske značilnosti in podobno. Vsekakor bi bilo to pomemben prispevek k zgodovini našega odpora.

Zanimivosti

Muzej vojnih grozot

Dr. Vanek Siftar ima na svoji domačiji v Petanjcih pri Murski Soboti edinstven muzej spominov na vojne grozote. Med pretresljivimi dokumenti fašističnega nasilja v drugi svetovni vojni najdemo tudi pepel iz krematorijev in ožgano opeko iz Hirošime, to najnovejšo pridobitev tega vrta spominov. Danes ima dr. Vanek Siftar sodelavce po vsem svetu in na njegov naslov prihajajo številni simboli s prizorišč narodnoosvobodilnega boja jugoslovanskih narodov ter z bojišč in taborišč smrti po vsem svetu.

Kapetan iz Filetta

Po besedah nemškega filmskega režiserja Thea Maria bodo začeli v kratkem snemati nemško-italijanski dokumentarni film »Kapetan iz Filetta«. Govoril bo o Münchenskem škofu Matthiasu Defreggerju, ki je obtožen, da je med drugo svetovno vojno ukazal ustreliti sedemnajst prebivalcev italijanske vasice Filetto. Film bodo posneli v barvah, začel pa se bo s prizorom streljanja, za katerega je odgovoren škof Defregger. V filmu bo nastopilo nekaj priči zločina, in javnosti bo na vpogled vse dostopno zgodovinsko gradivo o tem zločinu, ne bo pa zavzel določnega stališča o krivdi škofa. Film bo režiral Italijan Osvaldo Civirani.

»Feniks«, poema o Janu Palachu

Po krstni predstavi poeme o Janu Palachu v koncertni dvorani delavskega doma Storiž je bila pred kratkim premiera tega dela tudi v galeriji škofjeloškega gradu. Izvajalci Cvetla Sever, Gordana Kunaver-Kane, Jovo Grobovšek, Tatjana Krulje-Dunda in Marijan Murk gostujejo s tem delom pri škofjeloški »Oder-galeriji« in »Loškem muzeju«.

Kajuhov spomenik v Šoštanju

V kratkem bodo tudi prebivalci Šoštanja dobili spomenik svojega junaka, heroja in znanega partizanskega pesnika Karla Destovnika-Kajuha. Po vsej verjetnosti ga bodo odkrili meseca oktobra, ko prebivalci Šoštanja praznujejo svoj občinski praznik. Spomenik bo stal v bližini pesnikove rojstne hiše in je delo kiparja Keršiča. Šoštanska krajevna skupnost, ki je pobudnik te akcije, že zbira potrebna denarna sredstva in pričakuje, da se bodo tej akciji priključila tudi nekatera podjetja ter se tako oddolžila spominu velikega partizanskega pesnika.

Počastitev Reismanovega jubileja

Osemdesetletnica slovenskega publicista in mariborskega kulturnega delavca dr. Avguština Reimana, priznana poznavalca Čehov, je odmevala tudi v praškem tisku. »Večerni Praha« je priobčil članek, ki ga je prispeval tudi pri nas znani češki pisatelj Karel Nový. Pisec poudarja jubilarne zasluge v javnem življenju, posebej še njegovo delo za zблиževanje Slovencev in Čehov.

Podrinje v revoluciji

Dolgoletna želja, da se naredi umetniški film »Podrinje v revoluciji«, se končno uresničuje. Scenarist in režiser filma, katerega producent je Avala-film, bo Stole Janković. Film bodo snemali na področju občin Šabac, Bogatič, Vladimirci, Koceljevo in Krupanj. Denarna sredstva, okoli dvanajst milijonov novih dinarjev, so poleg producenta prispevali še Jugoslovanska ljudska armada, Izvršni svet Srbije in občine s področja Podrinja.

„Bitka na Neretvi“ - tudi na Japonskem

Pred dnevi so zagrebški »Jadran film« obiskali predstavniki največje družbe za razdeljevanje filmov iz Tokia »Nippon Herald motion picture«.

V pogovoru z direktorjo filma »Bitka na Neretvi« so razložili načrt, kako bodo priredili premierno predstavo tega filma v Tokiu. Film bodo začeli v tem mestu prikazovati v začetku letošnjih novoltnih praznikov. Se prej pa bodo s številnimi propagandnimi akcijami v radiu, televiziji in časopisih seznanili svoje obiskovalce z zgodovino IV. sovražne ofenzive in z bitkami, ki so bili na Neretvi. Direktor te družbe Katsumi Furukava je potem, ko si je v zagrebškem ateljeju ogledal film »Bitka na Neretvi«, med drugim rekel:

»Zelo sem zadovoljen s filmom Veljka Bulajića, kajti film lahko zaradi številnih, predvsem pa

umetniških kakovosti zadovolji okus vsakega filmskega gledalca. Zaradi znanih sovjetskih igralcev in izvrstne igralske ekipe iz Jugoslavije, spretnih fotografije in dobrih barv, dinamike dogodkov in zaradi vsega drugega sem prepričan, da bo Bitka na Neretvi dala tudi poseben komercialni učinek.«

Japonski razdeljevalci filmov bodo prevzeli izvirno, jugoslovansko verzijo filma, prikazovali pa bodo film enkrat, torej bo tako kot pri nas, predvajanje dolgo tri ure.

Film »Bitka na Neretvi« so prodali Japoncem za 120.000 dolarjev in 40 odst. od predvajanja filma, kar je trikrat večja cena, kot jo je imel film »Vojna in mir«, ki so ga lani predvajali na Japonskem in je bil v preteklem letu tudi najbolj gledani film na Japonskem.

Zd. M.

Julius Mader: Roparski zaklad

Od nekdanj so nasilneži jemali soljudem predvsem dragocenosti, da bi kdaj kasneje lahko udobno in brezskrbno živeli. Pri tem so neredko ljudi spravljali ob življenje. Ko smo bili mladi, smo prebirali zgodbe o gusarskih zakladih, zakopanih na skrivnostnih otokih. Pogumni junak je našel staro listino o zakladu in ga skušal najti, pri tem pa je marsikaj doživel...

V nedavni preteklosti so gusarje zamenjali nacisti. Tudi oni so vsepovsod ropali in pobijali ter si prisvajali vse kar se jim je zdelo vredno, celo zlato zobe iz ust včasih še živčih mrličev. Večina tega je šlo v strankino ali v državno blagajno, redki izbranci pa so skrbeli tudi za svojo prihodnost in del zakladov spravili v svoja zasebna skriivališča.

Ko je bilo že skoraj vsakomur jasno, da čaka naciizem polom, so njegovi vodje skrivali dragocenosti tudi zato, da bi v ugodnem trenutku s skritimi zakladi upostavili novo, veliko popolnejšo nacistično državo in znova krenili v osvajanje sveta.

Gusarji so samo ropali zato, nacisti pa so se ukvarjali tudi s ponarejanjem denarja v tovarniških merilih. Tudi s tem so kradli milijonom ljudi del njihovega služka zaradi razvrednotenja pravega denarja, saj so uspeli razpečati milijone ponarejenih bankovcev. Še po vojni niso odnehali, še vedno so romali svežnji bankovcev v banke, ki so ugotavljale da so ponarejeni.

Gusarji so res skrivali svoje zaklade na neobljudenih otokih, v varstvu okostnjakov, nacisti pa so se lotili skrivanja bolj premeteno. Spremenili so ga v neotipljivi kapital, ki se preliva kot voda med prsti in ga ni mogoče ne zaseči ne obdavčiti, ki ne pozna carinskih pregrad in državnih meja. Zato nemško gospodarstvo še zdaj koristi sadove tega roparskega zaklada popolnoma zakonito in tudi v tem je del »gospodarskega čudeža.«

O vsem tem lahko berete v knjigi, ki jo je pred kratkim izdal zavod »Borec«. Prevedel jo je iz nemščine Milan Apih. Izvirnik je izdala vojaška založba v DR Nemčiji.

MP

Del razstave »Uniforme v zgodovini«: Zgoraj levo — majorska bluza iz razdobja 144—145. Spodaj levo — bluza borca iz razdobja 144—145, del zavezniške pomoči. Zgoraj desno: Klobuk s trobojnico, edinstveno pokrivalo neznanega borca iz prvih, romantičnih partizanskih časov. Spodaj dva tipa »triglavke« iz razdobja 1943—1944 in titovka iz razdobja 1943—1945

Partizanska ljudska pesem

Ilustracija Ive Šubio

V tihem gozdu

V tihem gozdu kraj gozdička
sniva mirno mlad junak,
le na veji drobna ptička
mu naglaša spev sladk.

On pa sniva mirno spanje,
saj je delo dokončal,
za svobodo dragoceno
mlado je življenje dal.

Kliče iz groba nam živečim:
»Le naprej, o bratje, vsi,
zadoščeno bo trpečim,
le če dom bo svobodni.«

Le takrat boš rođ bodoči
svobodo ceniti znal,
če boš vedel, če boš čutil
zakaj sem jaz življenje dal.

Julka Bezovnik, kmečka hči
Božje, p. Oplotnica na Pohorju

Predelujemo polietilen, polipropilen in mehki PVC, v prozorna in neprozorna črevesa, folije, netiskane in tiskane vrečke do štirikarbnega tiska, profile in votla telesa, cevi ipd.

NAMEN UPORABE:

Embalaza — vrečke za prehrambeno, sanitetno, konfekcijsko, kemično in ostalo industrijo

Folije — za kmetijstvo, vrtnarstvo, gradbeništvo, odprta skladišča in embalažo

Cevi — za kemično industrijo (pretakanje jedkih tekočin), sanitetno industrijo (transfuzija krvi)

„PLAMA“

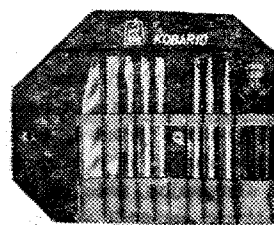
Industrija za proizvodnjo in predelavo plastičnih mas ● Podgrad ● Slovensko Primorje

**AVTOELEKTRO
TOLMIN**

nagrajuje kupce svojih vžigalnih svečk. Informacije dobite v vseh prodajalnah avtomateriala

**Oglašujte
v TV-15**

**GARNITURA
ORODJA
TIK G-71**

GARNITURA
ORODJA ZA VAS

- izdelana iz visokokvalitetnih materialov
- vsestransko uporabna
- garnitura, ki jo morate imeti

ZA VAS JIH IZDELUJE
TIK TOVARNA IGEL KOBARID

OBRTNO PODJETJE

»DOM OPREMA«

Železniki

opravlja ključavničarska, vodovodno inštalaterska, mizarska, zidarska, mehanična in pečarska dela solidno in hitro. Za cenjena naročila se priporoča delovni kolektiv

KOVINSKA INDUSTRIJA

16. PRI LJUBLJANI SLOVENIJA JUGOSLAVIJA

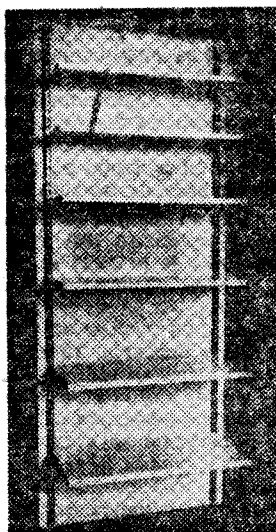
Obstenska
montažna polica
za gospodinjstva
jedilne shrambe

prednosti:

- mnogostranska uporabnost;
 - enostavna, hitra in cenena montaža;
 - funkcionalne oblike polic, ki so prilagodljive vsakemu okolju;
 - možnost priključevanja samostojnih kompletov v vodoravni in navpični smeri.
- Izredno ugodna cena.

Izdelava:

navpični nosilni profili, ki se pritrdijo na steno, so iz jeklene pločevine, dvojno perforirani in prebarvani z zaščitnim lakom. Tudi konzole in police so iz jeklene pločevine in prebarvane z zaščitnim lakom.

Tudi žeja je užitek

če pijete
EXTRA OL
novo pivo iz nove
pivovarne talis

PIONIRSKI ODRED TV-15 NA VELIKI PLANINI

V Poljanah, vasi na podnožju Kočevskega Roga, se še danes vidi sledovi požganih domačij... V času narodnoosvobodilnega boja so bile namreč Poljane znana partizanska vas, saj so se v njej sleherni dan ustavljale partizanske enote, kurirji, obveščevalci in intendantje. Kljub temu, da je bila vas siromašna in kočevska zemlja skopa, pa je vsak izmed njih dobil popotnjo, pa četudi le košček koruznega kruha. Tega preživeli borci niso pozabili in da bi se vaščanom vsaj delno odolžili, so prevzeli patronat nad tamkajšnjo osnovno šolo. Vsako leto jo obiščejo in obdario, pred kratkim pa so za učence le-te organizirali izlet na Veliko planino.

Franci Kolar, direktor hotela Turist sprejema poljanske pionirje

Učenci pionirskega odreda »TV 15« osnovne šole Poljane so bili že prvi dan šolskega pouka prijetno presenečeni, saj so zvedeli, da bodo šli na Veliko planino in da se bodo peljali s pravo gondolsko žičnico. Na sestanku, ki so se ga udeležili tudi starši, so jim povedali, da so izlet omogočili pokrovitelji šole in da jih bodo na poti spremljali tudi bivši borci. Na pot so se odpravili petnajste septembra in se že v zgodnjih jutranjih urah z avtobusom odpeljali po makadamski cesti ob Krki in nato po avtocesti proti Ljubljani. Čeprav je zunaj deževalo, je bilo v avtobusu živahno in vso pot je bilo slišati razigrano kramljanje in prepevanje partizanskih pesmi.

V Ljubljani so si najprej ogledali obnovljeni hotel Turist, kjer jih je sprejel direktor Franci Kolar in jim zaželel dobrodošlico. Po zakuski so se pionirji osnovne šole Poljane odpravili naprej, si

v Ljubljanskih mlekarnah ogledali proizvodnjo sladoleada in se seveda z le-tem tudi posladkali. Nato so se odpeljali po lepi asfaltirani cesti prek Kamnika do žičnice, ki pelje na Veliko planino. Težko je opisati veselje otrok, predvsem tistih, ki do tega dne še vlaka niso videli! Še večje preseenečenje jih je čakalo na 1666 metrov visoko ležeči Veliki planini, kjer stoji krasen hotel s planšarskimi kočami, čudovito okolico in nepozabnim pogledom na Kamniške Alpe... V hotelu agencije Turist so bili pionirji in drugi udeleženci izleta pogoščeni, nato pa so se po krajšem sprehodu in ogledu planšarskih koč odpravili nazaj v dolino.

Da je izlet, ki se ga bodo najmlajši iz Poljan še dolgo spominjali, tako uspel, se moramo zahvaliti delovnim kolektivom hotela Turist iz Ljubljane, turistične agencije Turist podjetja Ljubljana-transport, avtoprometa Gorjanci, zavarovalnice Maribor, Ljubljanskih mlekarn in organizaciji SZDL, ter ne nazadnje tudi odboru partizanskih kurirjev!

MAKS BURGER

Dvaindevetdesetletnica iz Markovca

Prijazna kmetska hišica z gospodarskim poslopjem tam ob deželni cesti v Markovcu v Loški dolini. In tu preživlja pozno jesen svojega življenja Frančiška Mohar, znana partizanska mati. 28. oktobra bo izpolnila 92 let življenja, pa je še vedno čilega duha in prebira razne časopise celo brez naočnikov. In iz njene dolge življenjske poti se utrinja nešteto radostnih, a še več bolečih spominov. Kot mlado dekle, polno življenja in hotenja, je morala zapustiti rojstni kraj Vrh pri Podgori in oditi s trebuhom za kruhom v širni svet. Vrsto let je bila v Braziliji. Vroče brazilsko sonce jo je neusmiljeno žgalo na kavinih plantažah. Da, trd je bil boj za vsakdanji kruh, grenko življenje notranjske rojakinje.

Otroke je rodila v tujini in tudi potem, ko se je vrnila v domovino. Čas pa je naglo mineval in že je bilo tu usodno leto 1941. Pri Potočnikovih v Markovcu je bila leta 1941 ena izmed najpomembnejših partizanskih postojank v Loški dolini. In potlej je zagrmelo: upor, vstaja proti zasužnjevalcem.

Potočanovi so častno izpolnili svojo dolžnost do trpeče domovine in mati je lahko upravičeno ponosna nanje.

Hčerka Anica je partizanska prvorka in imetnica Spomenice 1941. V borbenih enotah slovenske partizanske vojske je bila hudo ranjena. Je vdova po umrlem narodnem heroju Janezu Hribarju, organizatorju ljudskega upora na Notranjskem, ki se je izredno prizadeval za gospodarski napredek Notranjske. S kako silno voljo in nezlomljivo energijo je delal pri ustanovitvi in razvoju podjetja Kovinoplastika v Ložu, te pomembne delovne organizacije!

Druga hčerka Terezija je vdova po padlem borcu NOV Alojzu Matvžiču. Konec leta 1943 je smrtno zadel omahnil blizu Turjaka. Sama s tremi nedoletnimi otroci je bila v civilnem taborišču v snežniškem pogorju, malo pred zlomom fašistične Italije pa jo srečamo na aktivističnem delu v Beli Krajini.

Sin, invalid France, ni mogel v partizane in je deloval na terenu.

Kaj pa materin sin Janez Mohar, s partizanskim imenom Harašo? Prav dobro ga poznamo vsi preživeli borci Notranjske. Janez je prav tako partizanski prvorec in nosilec Spomenice 1941, se pravi, da sta iz Potočanove hiše v Markovcu izšla dva spomeničar-

ja: hčerka Anica (Smiljka) in sin Janez (Harašo).

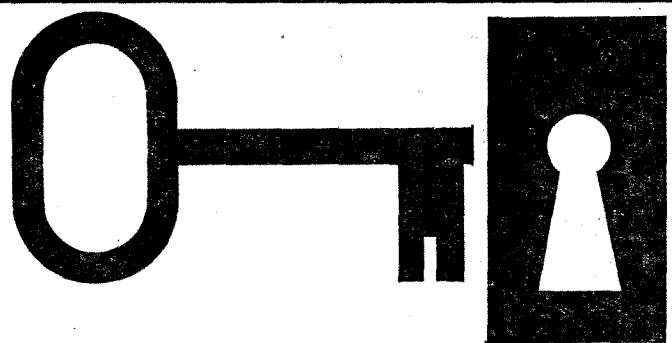
Veliko hudega je med minulo vojno prestala Potočanova mama, vendar jo nobeno nasilje ni moglo zlomiti in je kot hrast v viharju kljubovala vsem vojnim grozotam in sploh vsem težavam na svoji življenjski poti. Dvaindevetdesetletna živi na domu; sin Janez ter snaha lepo skrbita za ostarelo mater. Ko pa se snidejo vsi njeni otroci in vnuki, je materi toplo pri srcu. Pa kako ji tudi ne bi bilo? Za otroke je živela in trpela in pomenili so ji vse na svetu. Vzgojala jih je v domovin-

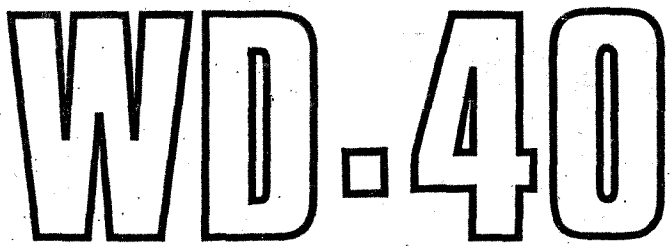
ski ljubezni in socialni pravičnosti, vzgojala jih za prvorce in borce proti nasilju in tiraniji, za blaginjo novega časa, ki je moral priti. Kako rada se pogovarja z vnuki in jim pripoveduje zgodbe iz minulosti, zgodbe, ki danes morda nekaterim zvenijo kot pravljica, a so bile prebridka resnica!

In prišli bodo njeni tja proti koncu oktobra, da ji stisnejo roko in ji čestitajo za 92. rojstni dan. Mati Moharjeva, tudi jaz — tisti Logarčkov Jože — iz Babnega polja, ki je bil večkrat deležen vaše gostoljubnosti, vam želim vse lepo in dobro v vašem nadaljnjem življenju, zlasti pa trdnega zdravja in prijetnega počutja v krogu najdražjih.

JOZE JANEZ

PROTI RJI

34

zaupati, nato pa je začela pripovedovati kar je vedela o njem.

»Spomladi štiriinštiridesetega sem morala z nujno pošto na Pohorje,« je dejala. »Takrat sem še živela pri starših, imeli smo kmetijo kako uro hoda od Maribora proti avstrijski meji. Ze več mesecev sem bila povezana s partizani, imeli smo tudi mladinsko organizacijo. Zato smo živeli v stalni negotovosti, saj so skoraj vsak teden koga gestapovci zaprli, tudi streljali so. Nikakor pa nismo mogli ugotoviti, kdo je izdajalec in zakaj zapirajo ravno naše najboljše ljudi.

Nekega dne so me naši postavili za sekretarko. Razen drugih vsakdanjih nalog smo prek naših zvez morali spravljati k partizanom naše fante, ki so bežali iz nemške vojske, oziroma delovnih in ujetniških taborišč po Nemčiji in Avstriji. Večkrat so prihajale cele gručice, glede skrivališč je bilo težko, ker so se ljudje bali, kar ni nič čudnega, če pomislimo, kaj so gestapovci delali s takimi, ki so jih razkrinkali. Zato smo begunce vedno hoteli kar se da naglo spravljati od nas dalje čez Dravo na Pohorje.

Takrat, ko sem morala s tisto pošto nujno k partizanom, je bila spet na poti ena izmed skupin beguncev, precej številna. Kar se da hitro bi ji morala oskrbeti zvezo s partizani, ki naj bi jih počakali nekje pri Rušah. Nobena druga si ni upala na Pohorje, zato sem morala na pot jaz.

Peš sem odšla proti Mariboru in srečno čez most prešla Dravo. Še kako uro in bila sem v gozdu, na obronkih Pohorja. Še dve ali tri ure do kmetije, kjer sem poznala ljudi in zanje vedela, da so naši in da k njim prihajajo partizani.

Ni bilo potrebno dolgo čakati, zvezo sem postavila. Ze naslednjo noč naj bi fantje prišli k Dravi, kjer bi jih čakal brodnik. Prepeljal bi jih čez Dravo, še kako uro daleč bi šli, pa bi srečali

35

partizansko patroljo, ki bi jih pričakovala. Izmenjali bi si geslo in fantje bi postali sami partizani.

Ko sem opravila, sem se hotela takoj vrniti, da bi bila še do noči doma. Takrat pa se je na kmetiji pojavil majhen, grbast partizan in takoj vrgel pogled name. Začel me je spraševati vse mogoče in nemogoče reči. Spoštovala sem vsakega partizana, ta se mi je pa zaradi svoje iznakaženosti povrh še smilil, zato sem mu po pravici in vestno odgovarjala, čeprav sem bila vsa nestrpna. Izgubljala sem dragocene minute. Če nocoj ne pridem pravi čas domov, se mi je vrtelo ves čas v glavi, bodo fantje čakali še eno noč in še en dan. Kdove kaj se jim lahko med tem zgodi? Lahko bi kdo pomislil, da sem zašla na kriva pota, saj je vojakov vsepovsod kar mrgolelo in prav nič sramežljivi niso bili. Še huje pa bi bilo, če bi me osumili zvez s partizani. Zdaj pa tole...

Grbasti mora biti nekaj višjega, sem takoj ugotovila po njegovem obnašanju in vprašanjih, pa tudi po obleki in orožju. Zato me mora razumeti. Povedala sem mu, da moram takoj nazaj v dolino, da bom morala vso pot do Maribora preteči, če hočem priti še pred policijsko uro čez most in domov.

Jezno so se mu zablistale oči, da sem se kar prestrašila. Kar takoj je vprašal, zakaj se mi tako mudi in ali ne bi hotela ostati na Pohorju čez noč, pa jutri zjutraj lepo počasi oditi domov. Morala sem mu povedati za skupino fantov, ki me čakajo, da so v nevarnosti in da sem se domenila s partizani, ki jih bodo čakali. Kdo so ti fantje, me je začel spraševati. Odkritosrčno sem mu povedala vse, kar sem vedela o njih. Nekaj sem jih celo osebno poznala, saj so bili iz naših krajev. Tudi to sem rekla, da so jih lani Nemci mobilizirali v svojo vojsko, zdaj pa so pobegnili. Ko je to slišal, se je nekam čudno nasmešnil in mi ukazal,

36

naj kar grem. Potem pa me je prosil, naj pridem še kdaj na Pohorje in naj ga poiščem. Da bom opravljala zanj nekakšne posebne naloge, zelo važne in bolj tajne kot so druge. Nihče, niti od naših ne sme zvedeti o mojih stikih z njim...

Nisem videla za temi njegovimi besedami nič slabega, zato sem z veseljem obljubila. Le tisti njegov zagonetni nasmeš, ki je prišel z njegovega obraza tako nepričakovano, mi ni bil všeč in še dolgo sem mislila o njem. Nikakor si nisem mogla predstavljati, kaj naj bi pomenil. Toda kmalu sem nanj pozabila.

Vso pot sem tekla, zadnji hip zdrvela čez most in se čez vrtove ter polja prebila do doma. Zunaj mesta ni bilo tako nevarno. Šele okoli polnoči sem prišla domov. Nisem niti slutila, kako mi bo to nekoč še hodilo narobe...

Dogodki so se vrstili drug za drugim, vsak dan je bil poln razburjenj in nepričakovanih vesti, zdaj dobrih, zdaj slabih, zato sem na svojo pot in na obljubo, ki sem jo dala grbastemu, kaj kmalu pozabila. Tista skupina fantov je srečno prišla na Pohorje in nekateri so že sporočili, kje so pri partizanih. Minil je mesec, minila dva kar sem bila zadnjič na Pohorju. Po zvezi, ki sem jo bila upo- stavila, je šlo k partizanom še več skupin...

Nekega dne pa sem ujela na uho, da se na Pohorju med partizani dogajajo sila čudne reči. Zdaj da so ustrelili tega, zdaj drugega, češ da je bil izdajalec. Nazadnje sem slišala, da so partizani razkrinkali in postrelili celo več znanih ljudi. Nekateri izmed njih so vedeli tudi zame, celo sodelovali so z menoj. Popadel me je strah. Če so bili ti ljudje izdajalci, potem so Nemcem najbrž povedali vse, kar so zvedeli, med drugim tudi zame. Toda zakaj me ne zapro, če vedo zame, sem premišljevala in se začela previdno izogibati doma. Tako bi se izognila morebitni aretaciji.

V Srednji Radovni so goreli živi ljudje

(Nadaljevanje s 6. strani)

hodila od smreke do smreke, od grmovja do grmovja in razmišljala, kaj se je zgodilo z mojo hčerko Majdo in sosedovo Roziko, kaj se dogaja z mojimi vaščani. Po gozdu so sem in tja odmevale eksplozije granat, po dolini se je kadilo, obupni kriki so odmevali med gozdovi, bilo je hujše kot na sodni dan.

NEIZREKLJIVA GROZA

V Zgornji Radovni živi 70 letni Anton Rekar. Če ne bi bilo vojne, bi se vedno živel v Srednji Radovni. Tako pa...

Nimam besed, da opišem njegovo tragedijo. Bil je kajžar. Redil je eno ali dve kravi, prašiča in nekaj perutnine. Tako je preživel družino. Septembra 1944. leta ga je hotelir Rabič iz Mojstrane prosil, naj zanj naseka nekaj drv. Odšel je v Kot, spremeljal pa ga je hčerka Franca.

»Ko sva prišla v Kot, mi je dsetletna Franca pomagala požagati tri debele bukke, potem pa je odšla domov. Obljubila je, da mi bo čez dva dni spet prinesla mleko ker sem jaz prenočeval

Bilo je to drugi dan po požigu. Šel sem napej. Kolena so mi naenkrat začela klecati, srce močnejše biti, telo je stisnila nepopisna žalost, tako da nisem mogel več naprej. Vrnil sem se v Broihovo bajto v Kotu.

Sedem mesecev nisem šel gledat svoje uničene domačije, tudi na prvi pokop moje družine (pozneje, po vojni so žrtve iz Srednje Radovne prekopali in pokopali na pokopališču v Gorjah). V ognju so zgoreli: moja mati in žena, dvaindvajsetletna hčerka Helena, 10-letna hčerka Francka, 5 letni sin Vinko, 3 letni sin Viktor in osem mesecev star Primož. V našo hišo so pripeljali Konavčeve (pisali so se Šetina). Hišo so najprej minirali, nato pa zažgali. V ognju moje domačije je strašna smrt umrla moja in Konavčeva družina.

OČE ZGOREL V PEČI

Pri Klemenčku so bili kajžarji. Oče je bil vdovec, ki je imel dve mladoletni hčerki. K sreči usodne noči hčerka Rozika ni spala doma, temveč pri Šancovih in je, kot sem opisal, ostala živa.

ki so na ta način »dokazovali«, kako znajo braniti domovino.

Kot povod za požig naj bi bil napad partizanov na nemške vojake. Res je, da so 14 dni pred zločinom prišli nemški vojaki v Radovno po drva. Ko so se vračali jih je napadla patizanska zaseda. Pri napadu sta bila ubita dva nemška konja, dva vojaka pa sta izginila. Po pravici povem, da nisem mogel ugotoviti, ali sta se vojaka vdala ali pa sta napad izkoristila in se priključila našim enotam. Nekateri trdijo, da so partizani ujeli samo enega nemškega vojaka, drugi zopet, da so zajeli dva. Ivan Gašperlin-Mitja, sekretar okrožnega komiteja Jesenice, ki je bil takrat v Radovni, pa zatrjuje, da naši sploh niso ujeli nobenega nemškega vojaka. Kakšna je resnica in kdo ima prav, ne vem. Tisti, ki je vodil zasedo, je po vojni pobegnil na zahod, imena drugih članov zasede pa niso znana.

Drugi dan so se Nemci vrnili, minirali Pangrčevo hišo, nasilno zbrali ljudi, komandant pa je vaščanom zagrosil: »Če se v osmih dneh ne vrnete vojaka, bomo vas požgali, ljudi pa pobili.«

Pri raziskovanju tega dogodka nisem srečal nikogar, ki bi bil prisoten pri tej groznji (morda se bo kdo javil). Prisotni so namreč našli smrt v ognju, preživeli pa, seveda niso bili navzoči.

Vaščani so se groznje bali, a nihče ni pričakoval, da se bo kaj takega res zgodilo. Bo pa držalo, da so Nemci vedeli, da je okrog Srednje Radovne celotna politična organizacija upora, tako trdi Ivan Gašperlin-Mitja, nekdanji sekretar jeseniškega okrožnega komiteja, pa so se Nemci v nemoči, da razbijejo vodstvo in temelje partizanske terenske organizacije z ukoreninjenim izgovorom: »maščevanje za dva vojaka«, maščevali nad nemočnimi in nedolžnimi žrtvami te lepe in znane partizanske vasi.

JOŽE VIDIC

Stoletnik — član ZB

Sin Franc je očetu Martinu Movernu iz Vavpče vasi pri Semiču dne 31. avgusta priredil slavje za njegovo stoletnico, ki je bila 17. septembra. Udeležilo se ga je nad 60 ljudi. Med njimi so bili tudi zastopniki ZB Semič, ki so mu izročili darilo v denarju. Slavljenec se ni mogel zdržati solza.

Prvo svetovno vojno je slavljenec preživel pri vojaki kot črno-vojnik, leta 1914 je bil star 45 let. Po vsemu trpljenju se je vrnil domov. V II. svetovni vojni sta že pred italijansko kapitulacijo odšla od doma dva njegova sinova, oče je ostal doma za gospodarja in gospodinjjo, saj je bil že drugič vdovec. Kljub temu je po svojih močeh pomagal partizanom kjer se je le dalo. S hrano, prevozi in drugim.

Svojo stoletnico je dočakal še kar zdrav. Pred kratkim ga je sicer zadela kap, pa je okreval. Tedaj je prvič v življenju moral k zdravniku.

JOŽE HUTAR

Pri Klemenu sta v šupi zgorela dva brata. V že prej minirano Pangrčevo hišo so pripeljali 40 letno Heleno Zupan in njeno nečakinjo 15-letno Ivanko Čuden, potem še 15-letnega Pangrčevega pastirja Rada Stajerja in 15-letnega Jožeta Vondčino, ki je bil pastir pri Klemenu. Ti štirje so živi zgoreli v Pangrčevi hiši. Skozi ogenj in dim so odmevali obupni kriki nesrečnih ljudi.

MAŠČEVANJE NAD NEDOLŽNIMI

Pokol v Srednji Radovni so izzije »Brandenburg«, Šancova Mačevanja zloglasne divirije zatrjuje, da so bili to sami mladi podivjani vojaki, povrh vsega pa so jih oficirji pred zločinom še opijani. Pangrčev Franc pa ve povedati, da so esesovce vodili domači domobranci,

Imeli smo ljudi

Janko Koselj — Jaro

Umrl je 9. septembra, star šele 57 let, zaradi srčnega kapla. Živel je na Češnjici pri Kropi, rojen pa je bil na Lipnici, kjer je preživel tudi otroška leta. V Kropi se je izučil za ključavničarja. V predvojni krizi je bil nekaj časa brez zaposlitve, nato pa je spet dobil službo v tovarni kozmetičnih preparatov v Podnartu. Leta 1942 se je vrnil v Kropo in se začel ukvarjati z umetnim kovaštvom, naslednje leto pa je postal borec. Zaradi hrabrosti in politične zavesti je postal komisar bataljona v Prešernovi brigadi. Iz vojske je prišel z več odlikovanji kot kapetan I. razreda.

Po vojni se je vrnil v Kropo in se zaposlil v »Plamenus«. Nekaj časa je bil vodja žebljarskega obrata v Kamni gorici, nato pa oddelka za umetno kovaštvo. Ta se je ločil od »Plamenusa« in se preimenoval v »UKO«. V tem podjetju je bil do upokojitve. Po upokojitvi je delal doma, vendar ni dolgo užival pokojnine, že po treh letih je umrl. Ves čas je bil tudi v raznih organizacijah, kjer se je odlikoval z marljivostjo, doslednostjo in veseljem.

Andrej Kokošar

Rodil se je leta 1903. kot sin revnega rudarja v Idriji. Zato je že kot otrok moral delati pri kmetih. Ko je fašistični režim začel vedno huje pritiskati na Slovence, je spoznal, da v domačih krajih ni mesta zanj in je pobegnil v Jugoslavijo. Dobil je zaposlitev v Zenici. Tam je kmalu spoznal, da v Jugoslaviji ni tako kot si je predstavljal in da vsi, ki so pobegnili fašizmu v Italijo niso dobrodošli. Zato se je vrnil v domače kraje, nato pa se je zaposlil v rudniku Raša.

Ob italijanski kapitulaciji se je vrnil in takoj stopil v partizanske vrste. Bil je v Vojkovi brigadi, nazadnje pa v udarni četi in bataljonu v 31. diviziji. Dobil je medaljo za zasluge za narod, medaljo za hrabrost in red hrabrosti,

pa tudi red zasluge za narod s srebrnim vencem.

Po vojni se je zaposlil v Idriji kot rudar. Bil je član ZK in SZDL ter ZZB. Po krajši bolezni je umrl 19. julija v šempetrski bolnišnici.

Janez Bezeljak

Sveža gomila na kraju nehanja v Babnem polju. Grob obložen s kakimi tridesetimi vencami in med temi venec organizacije Zveze borcev s Pivke. Tu je sedaj poslednji tih dom šolskega upravitelja Janeza Bezeljaka, ki je 13. avgusta umrl v Babnem polju, zadet od srčnega kapla.

Rajni Janez se je rodil pred 56 leti na Vačah pri Litiji. Izbral si je učiteljski poklic. Prva služba pri sv. Trojici na Blokah. In tu se je priključil Osvobodilni fronti slovenskega naroda. Novembra 1942 so ga prišli. In potlej je sledila mučenška pot po fašističnih zaprtih in uničevalnih taboriščih. V Dachauu je bil živi okostnjak, saj je tehtal le 35 kg.

Fizično so ga malone strli, toda njegov duh je bil neuklonljiv in po vojni se je z vso zavzetostjo lotil nadaljevanja svojega poklica. Vrsto let je bil upravitelj osemletke na Pivki. Poleg tega zahtevnega in odgovornega dela je še našel čas za delo v družbenih organizacijah in društvih. Bil je izredno priljubljen človek zaradi svoje poštenosti, odkritosti, skratka velikih moralnih vrednot in njegove besede se nikdar niso razlikovale od dejanj. Kako je bil pokojni Janez priljubljen priča tudi njegov pogreb. Velika množica ljudi od blizu in daleč ga je spremljala na njegovi zadnji poti. Takega pogreba še doslej ni bilo v Babnem polju na Notranjskem.

Slava spominu prijatelja in soborca Janeza!

Marija Markovčič

Dne 19. avgusta je na Bloški polici ugasnilo življenje 65-letne partizanske matere Marije Markovčič, po domače Mežnarjeve mame. Med vojno je bila na njenem domu partizanska postojanka. In rajna mati je gostoljubno sprejemala pod streho partizanske borbe in aktiviste, številne kurirje in terenske aktiviste.

Pokojna je prizadevno delovala v organizaciji AFŽ in častno prispevala svoj delež za zmago socialistične revolucije. Na njeni zadnji poti jo je veliko ljudi spremljalo in se oddolžilo spominu plemenite matere.

Slava njenemu spominu!

NIKO —

kovinsko podjetje ŽELEZNIKI

izdeluje:

pisarniški pribor, industrijske palične sponke in vzmetne toplotno obdelane trakove. Za cenjena naročila se priporoča delovni kolektiv.

Montažno podjetje

»ALPREM« KAMNIK

Izdeluje in montira vse vrste gradbene konstrukcije, okna, vrata, predelne stene iz eloksirane aluminija za hotele, motele, gostinske lokale, trgovske lokale, ambulante, bolnišnice, zdravstvene domove itd., vso individualno notranjo opremo iz aluminija in železa. Vsa stavbeno ključavničarska dela.

Izdelujemo in opremljamo samostrežne in klasične trgovine (konfekcije, špecerije, manufakture, sadje-zelenjave, itd.). Naši kioski za tobak, časopise, sadje-zelenjavo, ter montažni trgovinski paviljoni so znani po vsej domovini po svoji kvaliteti.

Poleg tega izdelujemo tudi kolesarnice za dvokolesa (enostranske in dvostranske) ter nadstrešnice za mopede in avtomobile.

Za kvaliteto jamčimo! Za naročila se toplo priporočamo!

Obrtno podjetje precizne mehanike

»TEHTNICA« ŽELEZNIKI

izdeluje precizne in analitske tehtnice, centrifuge, mešalce, šolska šestila.

S kvaliteto izdelkov se priporočamo za cenjena naročila.

Poizvedujemo

Konec oktobra 1918 sem prišel kot še ne šestnajstletni fant prostovoljno v Slovensko narodno stražo v Ljubljani. Prve dni novembra so me poslali v neko enoto v Dravograd, nato pa smo odšli v Velikovec, od tam pa v Borovlje. Bil sem ordonanc nekakega poročnika, katerega priimka pa se več ne spominjam. Prenaša sem pošto v Ljubljano. V sredini novembra pa sem dobil pljučnico, ker sem bil edini brez plašča. Ležal sem skoraj cel mesec, naker sem bil odpuščen iz vojske.

Potrebujem dokumente za priznanje svojstva borca za severno mejo, ne spominjam pa se nikogar več, ki bi mi lahko potrdil da sem bil res na Koroškem. Vem samo za imena: Kori, Berti, Hanzl in Franc. V začetku novembra 1918 smo šli trije v partitjo v okolico Velikovca, nazaj grede pa bi morali prignati tudi pri nekem kmetu kupljeno kravo. Polovico bi obdržali sami, polovico pa prodali mesarju. Ko smo gnali kravo, smo streljali in smo jih zaradi tega tudi slišali.

Ce se kdo tega dogodka spominja, naj se mi prosim oglasi.

MARJAN MEDVEŠEK,
Smrekarjeva 25,
Ljubljana

Prosim tovariše, ki so bili med bojem za Knin v četi 1. protitankovske, ga divizionu artilerije 4. armade, naj se mi javijo. Potrebujem jih kot priče za uveljavitev invalidnosti. Pri vasi Severič me je namreč poškodoval naš avtomobil.

Spominjam se Antona Klančarja iz ljubljanske okolice, Ivana Kosiča s Komna, Franca Kovarja iz okolice Cerknega ter Ivana Mahniča z Bazovice.

KAREL SEDEJ,
Kidričeva 15,
Kranj

„TV 15“ ZA MLADINO

Nagrajeni prispevek

Utrinki s poti Kako sem videl Češkoslovaško

No, in tako je naneslo, da sva s Tomažem zgodaj zjutraj stala ob cesti, ki vodi v sosednjo Avstrijo. Rada bi videla svet, in avtostop se nama je zdel najprimernejša oblika potovanja, kajti denarja nisva imela mnogo. Avstrija kot Avstrija — pogledala sva le na Dunaj in jo kar hitro prečkala. V zgodnjem popoldnevu drugega dne sva prišla v Češke Budejovice. Presenetile so naju nizke cene — naš dinar se dobro menja — in tako sva lahko dodobra spoznala najvišjo hotelsko kategorijo. Sicer pa nimam namena govoriti samo o cenah...

Povedali so nama, da je blizu mesteca Benešova prelep dvorec, v katerem je svoj čas bival Jožef II. Odsli sva v Konopište in ni nama bilo žal, da sva izstopila 45 kilometrov pred Prago. Zbirke lovske trofeje, staro orožje, nakit, viteška oprema in izredno lepi primerki holandskega in japonskega porcelana so bili za dostno nadomestilo. V Benešovu sva shranila prtljago v bližnji slaščičarni. Ko sva se vrnila ponjo, nama je sladodar ponudil sladoleđ in napolitanke, ker sva bila »Jugoslavo«. V zameno sva mu podarila majhno jugoslovansko zastavico. Bil je ginjen in ko sva se poslovljala, nama je naročil, naj pozdraviva Tita. Sploh sva opazila, da je Tito kot državnik in človek izredno priljubljen ne samo v ČSSR, temveč tudi na Poljskem in Madžarskem. Ponosno lahko dvigneš glavo, ko poveš, da si iz Jugoslavije. Izjema je morda Bratislava, kjer v hotelih poprčen Jugoslovčan težko dobi sobo. Bratislava je namreč, kot je nekdo zapisal, drugi Ponte Rosso. V kartotekah bratislavskih »verejnih brezpečnosti« (milice) so zabeleženi naši ljudje, ki delajo v Avstriji in hodijo konec tedna v Bratislavo ter prekupejujejo s prethotapljenim blagom. Nemałokrat se tudi stepejo, igrajo za denar in še drugače kršijo zakone ČSSR.

Tretji dan najinega potovanja sva prišla v Prago, čudovito, leto in enkratno Prago. Na Vavelskih namestih nama je prijazen voznik pojasnjeval, kaj se je tam zgodilo 21. avgusta 1968... Pokazal je, kje so postavljali barikade in kako so jih ruski tanki porušili. Na pročelju Narodnega muzeja so se še vidile luknje, ki so jih naredile krogle intervencionistov. Na mestu, kjer se je iz protesta sežgal Jan Palach, pa je tistega dne ležalo cvetje... Sla sva skozi Praško brano na čudovite Staromestške namesti. Ob vsakem bitju ure so se tukaj zbirali turisti in poslušali glasbo, ki so jo roke spretnega urarja pred mnogimi desetletji naravnale na čas, ko ura odbije uro. Zvečer sva šla v preprosto pivnico in kmalu je prisedel mlad moški, ki nama je skušal prikazati razmere na Češkoslovaškem... Nenadoma sta se ob naši mizi znašla dva policaja. Zahtevala sta dokumente. Františka — najinega novega znanca — je rešilo potrdilo, da dela v Škodovih tovarnah v Mali Bolešlavi, sicer bi ga gotovo zaprli, tako kot so doigolasega mladeniča pri sosednji mizi, ki ni imel potrdila o zaposlitvi. Poslovili smo se in neprijetno nama je bilo, ko je František imenoval češkoslovaške miličnike gestapo... Po tem »političnem intermezzu« sva odšla spat, pa tudi sicer sva imela

plzenskega piva zadosti.

Visoko nad Vltavo stojijo Hradčany in se razgledujejo po dobri stari Pragi. Rezidenca čeških kraljev si mora ogledati vsak, ki pride v Prago. Toliko umetnin in zgodovinskih znamenitosti je tukaj zbranih in razmeroma majhnem prostoru, da se človeku kar zavrti v glavi. Najbolj mi je bila všeč cerkev Sv. Vida. V katakombah pod njo so grobnice čeških vladarjev. Katedrala je zelo velika, nad razkošnim portolom pa kraljuje lepo oblikovana roseta. Notranjost cerkve je takšna, da človek nima kam položiti pedeset-parski kovanec, ne da bi pokril freske ali lepo rezljane oltarje. V zakladnici građu pa nam je od zlata in dragih kamnov kar vid jemalo. Potem pa se je začel kazalec na uri pomikati že proti večeru in zato sva si vojni muzej, špansko dvorano (parlament) in Narodno galerijo le bežno ogledala. Ustavila sva se le ob čudovitih stvaritvah El Greca, Rembrandta, Rubensa, Van Gogha, Tintoretta, Caravaggia, Alberta Dürerja in drugih. Prav poseben občutek polje po žilah, ko gledaš slike starih mojstrov, ki si jih pred nedavnim lahko gledal le v kakšnem katalogu ali pa si občudoval bolj ali manj uspešno reprodukcijo. Ustavila sva se tudi v Zlati ulički in si ogledala hišo, v kateri je živel simbolist Franz Kafka. Posebno nam je pretresel Daliborka, stolp, v katerem so spuščali ujetnike in iz katerega ni izhoda, ker je edina odprtina v stropu. Čez Karlov most sva se vrnila v hotel in si spotoma ogledala še zgradbo češkoslovaške opere in Laterno magiko, ki je pred kratkim gostovala tudi v Ljubljani. Bila sva že utrujena, ko sva pri natakarju v odlični restavraciji naročila najboljšo češko vino in dobila v Plznu ustekleničeni ljutomerski muškato.

Po treh dneh bivanja v Pragi, sva prek Teplíc ter Ustja na Labi odpotovala proti NDR. Proti Cinovcu (mejni prehod) sva lahko hodila po sredi ceste, tako malo vozil je bilo. Končno nam je ustavil voznik Skode, ki je šel v Dresden. Na meji pa nama je prijazen voznik pojasnjeval, kaj se je tam zgodilo 21. avgusta 1968... Pokazal je, kje so postavljali barikade in kako so jih ruski tanki porušili. Na pročelju Narodnega muzeja so se še vidile luknje, ki so jih naredile krogle intervencionistov. Na mestu, kjer se je iz protesta sežgal Jan Palach, pa je tistega dne ležalo cvetje... Sla sva skozi Praško brano na čudovite Staromestške namesti. Ob vsakem bitju ure so se tukaj zbirali turisti in poslušali glasbo, ki so jo roke spretnega urarja pred mnogimi desetletji naravnale na čas, ko ura odbije uro. Zvečer sva šla v preprosto pivnico in kmalu je prisedel mlad moški, ki nama je skušal prikazati razmere na Češkoslovaškem... Nenadoma sta se ob naši mizi znašla dva policaja. Zahtevala sta dokumente. Františka — najinega novega znanca — je rešilo potrdilo, da dela v Škodovih tovarnah v Mali Bolešlavi, sicer bi ga gotovo zaprli, tako kot so doigolasega mladeniča pri sosednji mizi, ki ni imel potrdila o zaposlitvi. Poslovili smo se in neprijetno nama je bilo, ko je František imenoval češkoslovaške miličnike gestapo... Po tem »političnem intermezzu« sva odšla spat, pa tudi sicer sva imela

ČSSR je treba videti in spoznati, treba je živeti z njimi ljudmi, jesti v restavracijah vseh kategorij, govoriti z intelektualci in delavci in šele potem se zaveš, kako teptan je narod ČSSR!

DUSAN ZBASNIK
(Prihodnjič: POLJAKI SO PRIJAZNI LJUDJE)

PETER SIMAGA: IZ PARTIZANSKIH OTROSKIH DOMOV, tuš, 1943

Prvič

Hodil je po gozdni poti, star komaj osem let. Prvič je nesel pismo, ki mu ga je zaupal partizan. Ponosen na svoje poslanstvo je veselo poskakoval po poti in ni mislil na nevarnost, ki so v tistih časih spremljale kurirje.

Postal je torej partizanski kurir. Ne čisto pravi kurir, kot so tisti s puškami in usnjenimi torbicami, pa vendar kurir. Če bi imel puško ali vsaj majhno pištolo v torbici, si je govoril. Saj je že veliko storil zanje, za partizane. Včasih je stekel v dolino in jim povedal, kje so Nemci. Nekajkrat je že tudi stražil. »Ko boš maio večji, ti bomo dali puško«, ga je tolažil tisti debeli partizan, ki se je vedno smejal in to je bilo tudi vse. Tokrat pa so mu prvič zaupali pismo, ki ga mora nesti kar dve uri daleč. V teh mislih je poskakoval po gozdni poti in popolnoma pozabil na previdnost.

»Zakaj bi se bal«, je mislil. »Če pridejo zelenci, bom stekel globlje v gozd in ne bodo me niti videli. Če bi imel puško, bi seveda legel na kako drevo, kot do delajo drugi partizani, in streljal, dokler ne bi bila pot prosta. Saj je vse čisto preprosto. Od blizu res še ni videl nobenega zelenca, toda od daleč jih je videl že veliko in tudi

slišal je že mnogo o njih. O, bal se že ne bi!«

Prispel je na rob gozda in prestrašeno obstal. Trije vojaki so se vzpenjali prek livade naravnost proti njemu. Oddaljeni so bili le kakih 150 metrov. Ves trd je stal na mestu in jih gledal, kako so se mrklili obrazov približevali. Šele čez čas je otrplost popustila. Vojaki ga še niso opazili. Skočil je nazaj za drevje in kot vihar šinil v gostejše grmovje. Zaril se je med bodeče veje, vendar ni čutil ničesar, razen groznega strahu, ki ga je spravljal v obup. Prešinila ga je misel, kaj neki počenjajo vojaki z ujetimi partizani in se zbegano ozrl okoli, da bi našel rešitev.

Dve minuti kasneje so se prikazali vojaki. Hodili so le nekaj metrov od grmovja, kjer se je bil skrival naš mali junak. Srce mu je razbijalo kot ponorelo, od strahu je vedno teže dihal in nekaj ga je zgrabilo za grlo ter stiskalo vse huje in huje. Vojaki so šli mirno mimo, on pa je še vedno nepremično sedel v grmovju. Čez nekaj časa je s težavo pogoltnil slino, naslonil glavo na kolena, in na ves glas zajokal.

ANTON KLEPEC

Pišete nam

Spoštovana tovarišica urednica!

Upam, da ste prijetno preživel dopust in da že zopet »ordinirate« v uredništvu. Sklepna misel pogovora z vami je bila, naj poskušam napisati vtise s potovanja po nekaterih socialističnih deželah. Tega dela sem se lotil pred nekaj dnevi in vam ga danes pošiljam; ocenjevanje le-tega pa prepuščam vam.

DUSAN ZBASNIK
Maribor, Dominkuševe 4

Dragi Dušan!

Pred nekaj dnevi sem se po daljši odsotnosti vrnila na delovno mesto, kjer me je čakalo prijetno presenečenje: zajeten kup pošte in med njo tudi pripevki. Torej nas v poletnih mesecih niste pozabili in vse kaže, da bo novo šolsko oziroma študijsko leto prineslo s seboj še tesnejše in plodnejše sodelovanje. Naj tej ugotovitvi dodam še željo, da bi bilo v prihodnje manj in manj neizrečenih misli, ki iz kakršnikoli vzrokov do danes niso zagledale belega dne. Pa sodijo na starani mladinske priloge »TV 15«! Kar slišim te, kako se boš razhudil: »Besede, besede... ko pa sem zapisal to kar mislim, pa s črtanjem niso skoparili!« Pa ni ravno tako! Zato upam, da boš z objavljenim vseeno zadovoljen, kot sem zadovoljna jaz, in da boš teh nekaj neizogibnih popravkov tvojih zapazanj s poti pravilno razumel.

Lepo pozdravljen!

MILENA

Draga tovarišica Milena!

Dolgo je že tega, kar sem vam napisala zadnje pismo, toda spomni na vas in vaše besede so nepozabni. Zahvaljujem se vam za redne pošiljke »TV 15«; vedno se jih razveselim, saj v njih preberem marsikaj zanimivega in koristnega. Kar hudo mi je, ko vidim nagrajene prispevke in si mislim, da sama kaj takega nisem sposobna napisati.

Zopet se je začel pouk. Zame je to odlično leto, kajti potem se bom morala odpraviti od doma, Morda daleč v Ljubljano, Koper, Novo Gorico... Pišite mi vsaj toliko, da bom vedela, da niste pozabili name. Pa mi recite, prosim, napišite to in objavite ti bomo.

Prejmite lepe pozdrave!

Draga Marjanca!

Hvala za prirčno pismo in tople besede. Pozabila te nisem to ti dobro veš, le časa imam bolj malo... Res pa se čudim, da mi ne pošiljaš več prispevkov, saj ti pero tako lahkotno teče. Kaj ko bi za začetek napisala »Domači kraj v času narodnoosvobodilnega gibanja«? Pobrskaj po krajevni kroniki, povprašaj ljudi, ki so preživali ta čas, dodaj svoje misli in — zapiši. Morda boš pa odkrila kaj takega, kar do danes sploh še ni bilo zapisano?

Marjanca, če pa boš prihodnje jesen priromala v Ljubljano, ve-di, da tu ne boš sama.

Lepo pozdravljena!

MILENA

Tabor „Sutjeska“

V taboru »Sutjeska« nas je bilo zbranih šestdeset pionirjev iz vseh republik. Taborili smo v Smihelu pri Novem mestu. Prišli smo iz Pazina, Sarajeva, Požarevca, Skopja, Titograda, Nikšića, Raven na Koroškem... V dijaškem domu v Smihelu, kjer smo prebivali, smo uživali pravo udobje. Dnevi v taboru pa so potekali približno takole:

Zbudili s'o se ob sedmih. Potem smo se umili. Pred zajtrkom smo imeli zbor. Dvignili smo zastavo in zapeli himno. Potem smo odšli na krajši izlet v okolico ali pa smo šli na razne sprejeme in proslave. Hodili smo se kopat tudi v Dolenjske Toplice. Navadno smo se vrnili še pred kosilom, ki je bilo ob enih. Po kosilu smo imeli dnevni počitek, nakar smo se ukvarjali s športom. Igrali smo nogomet, rokomet in odbojko. Na igrišču slo bili do večerje. Po večerji smo se umili in odšli spat.

Tabor »Sutjeska« je bil razdeljen v Tomsčičevo, Šercerjevo, Cankarjevo in Gubčevo četo. V vsaki četi je bilo nekaj pionirjev iz vsake republike. Imeli smo tudi svoje pionirsko vodstvo, vsaka četa pa komandanta, namestnika in zapisnikarja.

Kako smo se med seboj pogovarjali? Ni bilo težko. V začetku smo govorili v vseh jugoslovanskih jezikih, na koncu pa smo se sporazumevali v srbohrvaškem jeziku.

Tri dni smo preživali tudi v Rogu. Tam smo si ogledali Bazo 20 in bolnišnico Jelendol.

Zakaj smo se zbrali v Smihelu? Zeleli smo navezati medsebojne stike, se spoznati, predvsem pa gojiti bratstvo med jugoslovanskimi pionirji! DUSAN BEVC

NE POZABITE, DA SO
»PISMA UREDNIŠTVU«
VAŠA TRIBUNA. ZATO
NAM PIŠITE!

